

VERSLAG

OVER HET

BESTUER EN DEN TOESTAND DER ZAKEN

VAN DE

STAD TURNHOUT,

door het Kollegie van Burgemeester en Schepenen aen den
Gemeente-Raad,

IN ZYNE ZITTING VAN 1^e OCTOBER 1863, VOORGEDRAGEN.

BREPOLS EN DIERCKX ZON.

Mijne Heeren,

Overeenkomstig de bepalingen van het art. 70 der gemeentewet, hebben wy de eer UEd. het volgende verslag over het bestuer en den toestand der zaken, voor het dienstjaar 1859-1860, te doen.

Wy moeten u nogmaels doen opmerken, dat, ten gevolge van de afscheiding van Oud-Turnhout met onze stad, en ten einde vele herzeggingen te vermyden, het tegenwoordig verslag, voor wat de bevolking, de beweging van den burgerlyken stand en sommige statistieke opgaven betreft, nog gedurende het eerste halfjaar 1859 vermengd is, en slechts het toekomstige jaer op eene juiste wyze voor onze stad zullen kunnen worden opgegeven.

TITEL I.

STAET DER BEVOLKING.

De bevolking van onze stad en derzelver gehuchten, op 31 december 1859, bestond uit 12,759 zielen, te weten : 6213 mannen en 6526 vrouwen.

Beweging van den burgerlyken stand.

Geboorten, sterfgevallen, huwelyken, echtscheidingen, erkende en gewettigde kinderen.

De volgende staet toont ten duidelykste aan de bewegingen van den burgerlyken stand (geboorten en sterfgevallen), gedurende de jaren 1858 en 1859.

Verschil In meer In min	1838	1839	Jaren.		Getal behooren.
			Mannelyk.	Vrouwelyk.	
6	210 211	226 217	Mannelyk.	Wellige.	Getal behooren.
»	»	»	Vrouwelyk.	Onwellige	
8	10	6	Mannelyk.	Wellige.	Getal behooren.
»	»	»	Vrouwelyk.	Onwellige	
11	0 170	40 439	Totaal.		Getal sterfgevallen.
»	»	»	Mannelyk.	Kinderen en onge- luwden.	
»	»	»	Vrouwelyk.	Geluwden	Getal sterfgevallen.
»	»	»	Mannelyk.	Weduwenaren.	
»	»	»	Vrouwelyk.	Weduwen.	Getal sterfgevallen.
»	»	»	Totaal.		
»	»	»	Meerder gestorven dan geboren.		
»	»	»	Meerder geboren dan gestorven.		
»	»	»	Getal doofgeboru, in de behooren en sterfgevallen niet be- gripen.		Getal doofgeboru, in de behooren en sterfgevallen niet be- gripen.
»	»	»	Mannelyk.	Wellige.	
»	»	»	Vrouwelyk.	Onwellige	Getal doofgeboru, in de behooren en sterfgevallen niet be- gripen.
»	»	»	Mannelyk.	Wellige.	
»	»	»	Vrouwelyk.	Onwellige	Getal doofgeboru, in de behooren en sterfgevallen niet be- gripen.
»	»	»	Totaal.		
»	»	»	Getal tweelingen onder de geboorten begrepen.		
»	»	»	Aenmerkingen.		

Ergyn hier ten stide,
in 1839, 3 personen
van het mannelyk en
2 van het vrouwelyk
geslacht overleden,
die er niet woonachtig
waren, tervyl er 7 van
het mannelyk en 2
van het vrouwelyk
geslacht, die hier
woonachtig waren,
elders zyn overleden.

Van de sterfgevallen der twee geslachten in 1859 telt men er :

Van 1 maend voltrokken en beneden.	26
Van 1 maend tot 2 maenden voltrokken	15
» 2 »	8
» 3 »	2
» 4 »	4
» 5 »	5
» 6 »	6
» 7 »	7
» 8 »	8
» 9 »	9
» 10 »	10
» 11 »	11
» 12 »	12
» 13 »	13
» 14 »	14
» 15 »	15
» 16 »	16
» 17 »	17
» 18 »	18
» 19 »	19
» 20 »	20
» 21 »	21
» 22 »	22
» 23 »	23
» 24 »	24
» 25 »	25
» 26 »	26
» 27 »	27
» 28 »	28
» 29 »	29
» 30 »	30
» 31 »	31
» 32 »	32
» 33 »	33
» 34 »	34
» 35 »	35
» 36 »	36
» 37 »	37
» 38 »	38
» 39 »	39
» 40 »	40
» 41 »	41
» 42 »	42
» 43 »	43
» 44 »	44
» 45 »	45
» 46 »	46
» 47 »	47
» 48 »	48
» 49 »	49
» 50 »	50
» 51 »	51
» 52 »	52
» 53 »	53
» 54 »	54
» 55 »	55
» 56 »	56
» 57 »	57
» 58 »	58
» 59 »	59
» 60 »	60
» 61 »	61
» 62 »	62
» 63 »	63
» 64 »	64
» 65 »	65
» 66 »	66
» 67 »	67
» 68 »	68
» 69 »	69
» 70 »	70
» 71 »	71
» 72 »	72
» 73 »	73
» 74 »	74
» 75 »	75
» 76 »	76
» 77 »	77
» 78 »	78
» 79 »	79
» 80 »	80
» 81 »	81
» 82 »	82
» 83 »	83
» 84 »	84
» 85 »	85
» 86 »	86
» 87 »	87
» 88 »	88
» 89 »	89
» 90 »	90
» 91 »	91
» 92 »	92
» 93 »	93
» 94 »	94
» 95 »	95
» 96 »	96
» 97 »	97
» 98 »	98
» 99 »	99
» 100 »	100
» tot 15 jaren voltrokken.	6
» tot 15 jaren voltrokken.	8
» tot 15 jaren voltrokken.	10
» tot 15 jaren voltrokken.	10
» tot 15 jaren voltrokken.	6
» tot 15 jaren voltrokken.	11
» tot 15 jaren voltrokken.	8
» tot 15 jaren voltrokken.	13
» tot 15 jaren voltrokken.	14
» tot 15 jaren voltrokken.	12
» tot 15 jaren voltrokken.	19
» tot 15 jaren voltrokken.	15
» tot 15 jaren voltrokken.	12
» tot 15 jaren voltrokken.	12
» tot 15 jaren voltrokken.	4
» tot 15 jaren voltrokken.	1

Totaal 280

Volgens opgaef zyn er gestorven ten gevolge van :

	Thuis.		In 't Gasthuis, andere openbare gestichten, enz.	
	MAN.	VROUW.	MAN.	VROUW.
Borstwater	9	15	11	6
Croupe	11	2	»	»
Fleuris	7	2	1	»
Geræktheid (apoplexie).	»	5	»	»
Kanker	»	1	»	»
Kinderbedziekte	»	7	»	»
Kramp	4	»	»	»
Stuiptje	32	30	»	»
Thyphus	9	9	2	1
Tering	17	21	1	7
Verongelukking	1	1	»	»
Verzwakking	20	21	6	11
Waterzucht	4	4	3	1
	<u>114</u>	<u>116</u>	<u>24</u>	<u>26</u>

Overeenkomend totaal

280

Huwelyken.

Tusschen jongens en meisjes van 21 jaer en beneden	6
Tusschen jongens en meisjes van 22 tot 25 jaer voltrokken	33
Idem 26 » 30 »	37
Idem 31 » 35 »	14
Idem 36 » 40 »	6
Idem 41 » 45 »	1
Idem 46 » 50 »	1
Idem 51 » 55 »	1
Tusschen jongens en weduwen van 21 jaer en beneden.	2
Idem van 22 tot 25 jaren.	1
Idem 31 » 35 »	1
Idem 41 » 45 »	2
Tusschen weduwenaren en meisjes van 22 tot 25 jaren	2
Idem van 26 tot 30 jaren.	2
Idem 41 » 45 »	3
Idem 46 » 50 »	1
Idem 56 » 60 »	1
Idem 61 » 65 »	1

Mede te dragen. 115

Tusschen weduwenaren en weduwen van 36 tot 40 jaren	Medege dragen	115
Idem voltrokken	van 46 tot 50 jaren voltrokken	3
Idem 51 » 55 »		2
	Totael	122
In 1858		136
	Vershil in min	14

Gewettigde kinderen.

	Jongens.	Meisjes.
Van de 3 eerste maenden	»	1
» 3 maenden tot een jaer.	»	2
» 1 jaer tot 2 jaren	2	»
» 2 » 5 »	2	1
» 5 » 10 »	1	2
» 15 » en daerboven	1	»
	<u>Totael</u>	<u>12</u>

Verandering van woonplaats.

Sedert den 1° january tot en met den 31° december 1859 zyn er in onze stad en in den omtrek komen woonen :

Van gemeenten uit deze provincie : 183 mannen, 191 vrouwen.
Van andere provinciën van 't ryk :

Uit Brabant	23	»	20	»
» Henegouwen	1	»	»	»
» Limburg	13	»	13	»
» Luik	5	»	2	»
» Namen	1	»	»	»
» Oost-Vlaenderen	5	»	7	»
» West-Vlaenderen	3	»	2	»
	<u>234</u>		<u>235</u>	
» Frankryk	2	»	»	»
» Holland	39	»	49	»
	<u>Totael</u>	<u>275</u>	<u>284</u>	<u>»</u>

Er zyn tusschen gemeld tydstip van hier vertrokken :
Naer gemeenten in deze provincie 147 mannen 161 vrouwen.

» andere gemeenten in het ryk 54 » 57 »
» andere koningryken en landen 18 » 15 »

Totael 219 » 233 »

Gevolgenlyk zyn er in onze stad 56 mannen en 51 vrouwen meerder komen wonen dan vertrokken.

Aenmerkingen omtrent het houden der registers van den burgerlyken stand.

De registers van den burgerlyken stand worden steeds met nauwkeurigheid gehouden.

Verificatie der registers van den burgerlyken stand.

De nedergelegde registers over 1859 hebben andermael aen den procureur des konings geene aenleiding tot aenmerking gegeven.

TITEL II.

GEMEENTE-BESTUER.

Gemeente-Raed.

De raed heeft in 1859 maer 20 zittingen gehouden, en over 118 verschillende zaken eene beslissing genomen.

Den laetsten dynsdag van deze maend zullen de gemeentekiezers, overeenkomstig het artikel 20 der gemeente-wet van 30 maart 1836, tot de vernieuwing van de grootste helft des raeds, welke met 1° januari aenstaende aftreedt, worden opgeroepen.

Behalve de twee raedsleden, welke met de afscheiding van Oud-Turnhout geen deel meer van den raed maekten, en welke nog moeten vervangen worden, eindigt het mandaet van de volgende heeren raedsleden op voormeld tydstip. Deze raedsleden zyn namelyk : J. A. A. Dierckx, C. Stroobant, F. Donnez, J. Smits, P. Verrydt, P. Verheyen en A. Nuyens. Allen kunnen herkozen worden.

Volgens het laetstgenomen besluit door de bestendige deputatie van den provincialen raed, moeten er dit jaer 7 raedsleden binnen de kom der stad, en twee tusschen de inwoners van derzelve omtrek, gekozen worden.

Kollegie van Burgemeester en Schepenen.

Zonder verandering.

Het getal der zittingen van het kollegie, waarvan proces-verbael in 1859 is opgemaakt, behoort tot 67.

Personeel en inrigting der bureelen.

Zonder verandering.

Kieslysten.

De kieslysten over de jaren 1860 en 1859 geven by vergelyking den volgende uitslag :

Jaer.	KIEZING VOOR DE VORMING		
	der wetgevende Kamers.	van den provincialen raed.	van den gemeenteraed.
1860	244	248	277
1859	245	247	274
Verskil { in meer in min	1 »	1 »	3 »

De herziening van deze lysten heeft geene aenleiding tot reklamen gegeven.

Ziehier de herhalende tabel der verschillende staten en beroepen, waertoe de personen, op de kieslyst voor de wetgevende Kamers gebragt, behooren :

Advokaten	4
Ambachtslieden	28
Ambtenaers of beambten in werkelyken dienst	12
Aennemers	2
Artsenybereiders	3
Bankelbakkers	1
Bankiers	1
Brouwers	5
Eigenaers	1
Genees- en heelmceesters	4
Griffiers	2
Handelaers	26
Herbergiers	6
Kooplieden en slyters	30
Landbouwers	30
Leeraers	4
Ministers der crediensten	6
Molenaers	5
Notarissen	4
Nyverheids-oefenaers	34
Officiers van het openbaer ministerie	1
Procureurs of avoués	2
Regters of raedsheeren	4
Renteniers	12
Tappers	19
Zaekwaernemers	1
Zilversmeden	2
Totael	<u>244</u>

Lyst der jury.

De herziene naemlyst der personen, die in onze stad als jury kunnen worden geroepen, beloopt voor dit jaer ten getalle van 43, en in het afgeloopen jaer was hetzelfde 48.

Kiezingen.

De kiezing voor de gedeeltelyke vernieuwing van den provincialen raad, welke op 28 mei ll., alhier heeft plaats gehad, heeft voor uitslag opgeleverd, dat de heeren burgemeester J. A. A. Dierckx en M. Gerstmans, wier mandaet was geëindigd, om zoo te zeggen met eenparige stemmen zyn herkozen geworden

Van de 166 kiezers, die hadden gestemd, bekam de heer Dierckx 159 en de heer Gerstmans 150 stemmen.

Bewegingen der zaken van het bestuer en stadsschriften.

Zonder verandering ; zie ons verslag over 1856-1857.

Gemeente-goederen.

Roerende on onroerende goederen.

Sedert ons laetste verslag zyn deze dezelfde gebleven, maer zy zullen met de te doene afrekening en vereffening met de gemeente Oud-Turnhout welligt veranderingen ondergaen.

Aenkoopingen, verkoopingen en mangelingen.

Er zyn geene aenkoopingen, verkoopingen en mangelingen geschied.

Betwistbare zaken.

Geene.

Gemeente-reglementen.

Sedert ons laetste verslag is er een nieuw reglement wegens de maendelyksche veemerkt in zwang gesteld. De voormelde veemerkt wordt ook alle maenden meer en meer door koopers en verkoopers bezocht.

TITEL III.

GEMEENTE-INKOMSTEN.

Ontleding der gemeente-rekening van 1859 en waerdering der begrooting voor 1861.

Gewoone en buitengewoone ontvangsten.

A. Gewoone.

Erfelyke inkomsten.

	Rekening.	Begrooting.
Verhuring van huizen en andere opbrengende gebouwen	fr. 1705-42	1951-50
Verkoop van turf, schadden, hout en strooisel	1737-94	1000- »
<i>Gemagtigde heffingen, schattingen en belastingen.</i>		
Voor het onderhouden en verbeteren der buertwegen	4164-51	4000- »
Opbrengst van het staengeld in het vleeschhuis.	1136-16	400- »
Gewoone additionnele centimen op de belastingen	3440-58	3000- »
1/3 der belasting op de honden	457-71	330- »
Aendeel der stad voor de afgeschafte octrooi-regten, volgens het specimen by het ontwerp der wet gevoegd, toegestaan	» - »	76969- »
Zuiveren opbrengst van 't octrooi	72736-57	» - »
Belasting op de boter, wegens de vermoedelyke slyting door de koeijenhouders	520- »	» - »
Idem op haver, hooi, strooi en voorgevels der huizen	13416-65	12100- »
Idem op de rytuigen op veren of riemen	405- »	400- »
Opbrengst der boeten	415-43	500- »

Mede te dragen 100,135-97 100,650-50

Medege dragen 100,135-97 100,650-50

Andere ontvangsten.

Opbrengsten der akte van den burgerlyken stand	94-43	60- »
<i>B. Buitengewoone.</i>		
Goed slot der vorige rekening	36070-92	
Overschotder vorige dienstjaren op de begrooting	» - »	10782-85
Toelage van de provincie voor de stads-teekenschool	300- »	300- »
Id. id. voor den aankoop van modellen	» - »	100- »
Id. id. voor het lager onderwijs	2000- »	2000- »
Id. id. voor de godshuizen verleend	600- »	600- »
Id. id. en van den Staet voor het bestraten van den nieuwen buertweg op Hoogstraten over Merxplas	13791-90	1866-67
Verschillende ontvangsten	199-35	200- »
Buitengewoone opcentimen	6352-44	5650- »
Som te ontvangen voor het uitbetalen aen de liefdadige gestichten	» - »	1000- »
Personeele omslag voor de nachtwakers	1198-81	» - »
Teruggave van den verleenden onderstand aen behoeftige reizigers	35-55	200- »
Militaire logementen, enz.	586-70	1000- »
Teruggave van de verschotten gedaen voor de kuisching der rivieren <i>ex-officio</i> ten laste der boordeigenaers	43-75	100- »
Vermoedelyke som te ontvangen van de gemeente Oud-Turnhout voor haer aendeel in de te betalen interesten en afleggingen van schulden	» - »	1200- »
Verkoop van gemeente-gronden	64-74	
Id. van het huis in de Warande-straet	9350- »	
Aendeel der stad in de verpachting van den barreel op het schotelveen 1858-1859	88-13	
Voor interesten van belgische obligatiën	» - »	990- »
Voor het afstaen van het octrooi-bureel aen de statie aen Mr Nuyens	» - »	486- »

Totael fr. 170,902-72 127,186-02

Gewoone en buitengewoone uitgaven.

1 ^e kapittel. Huishoudelyk plaetselyk be- stuer	17395-45	17991-24
2 ^e » Publieke veiligheids- en ge- zondheids-gesteltenis	11850-99	14114-90
3 ^e » Gemeente-werken	6738-42	6400- »
4 ^e » Handel en scheepvaart	» »	» »
5 ^e » Casernering, logement en militaire transporten	624-10	1000- »
6 ^e » Publieke weldadigheid	32543-62	23760- »
7 ^e » Eeredienst	812-50	850- »
8 ^e » Openbaer onderwijs	7367-42	9100- »
9 ^e » Schoone kunsten	1629-34	1680- »
10 ^e » Gevestigde schuld	20224-75	5942-95
11 ^e » Regelingen	60-68	56-42
12 ^e » Herhalingen	9250-95	» »
13 ^e » Buitengewoone uitgaven	2327-64	7147-31
14 ^e » Verschillende uitgaven	1322-39	1670- »
15 ^e » Nieuwe werken en byzon- dere uitgaven	26000- »	34800- »
Totaal fr.	138,148-24	124,512-82

Uitkomst van de begrooting van 1861.

Ontvangsten	fr. 127,186-02
Uitgaven	» 124,512-82
Overschot »	2673-20

Schulden.

Deze zyn sedert ons laetste verslag dezelfde gebleven.

Leeningen.

Van delcening van 1847 zyn er nog 69 obligatiën van fr. 500- » in handen. Er zyn nog vyf obligatiën sedert ons laetste verslag afgelegd

Financiële gesteltenis.

Onze stads-financiële toestand, waerover wy het verledene jaer op eene gunstige wyze konden gewag maken, is niet verer-

gerd. Behalve de gestemde afschaffing van alle merktgelden, welke de bestendige deputatie van den provincialen raed heeft goedgekeurd, hebben wy ook de vernietiging van de byzondere belasting voor de nachtwakers op de bewooners der stad voorgesteld. Voornoemde deputatie, die het verledene jaer, wegens de heffing en inmaning om de beloofde toelage aen hunnen pastoor, door de parochianen van Zeverdonck, deed opmerken, dat men geene hoegenaemde belasting, by uitzondering op een gedeelte der bevolking konde doen betalen, zal zekerlyk de afschaffing van den gemelden persoonelen omslag, die altoos by uittneming op de burgers van de kom der stad heeft gedrukt, niet afkeuren.

Comptabiliteit.

Begrooting van 1860.

De stedelyke begrooting voor het loopende dienstjaer 1860, is door de bestendige deputatie van den provincialen raed, in zyne zitting van 10 february ll. vastgesteld, te weten :

De ontvangsten op	fr. 132,578-29
De uitgaven op	» 131,754-60
En het overschot op	fr. 823-69

Rekening.

De rekening van den gemeente-ontvanger over het dienstjaer 1859 ingezonden, toont aen :

Dat de ontvangsten van allerlei aerd bedragen fr. 170,902-72
Dat de gewoone en buitengewoone uitgaven belooopen » 138,148-24

En het goed slot op fr. 32,754-48
De gemeente-comptabiliteit wordt steeds op eene klare en regelmatige wyze gehouden.

Pensioenkas.

Zie ons verslag over 1853-1854.

TITEL IV.

LIEFDADIGE GESTICHTEN.

Bureel van weldadigheid.

In het bestuer van ons bureel van weldadigheid, dat zyne moeijelyke tack zoo goed volbrengt, en alle erkentenis voor zyne belanglooze diensten verdient, moeten wy gelukkiglyk van geene verandering gemak maken.

Roerende en onroerende goederen.

Deze hebben geene verandering ondergaan.

Giften en legaten.

Het bestuer is sedert ons laetste verslag maer met een enkel legaet begiftigd geworden, namelyk dat van wylen jufvrouw de weduwe F. Mersie, bedragende fr. 200-^o, en waeraen geenen hoogenaemde last is verbonden.

Aenkoopingen, verkoopingen en mangelingen.

Ziehier voren onder den titel: *Roerend en onroerend goederen.*

Afleggingen en aenleggingen van kapitalen.

Sedert ons laetste verslag is er slechts eene obligatie van de stads-leening van 1847 van fr. 500-^o, en een jaerlyksche cys van fr. 14-44, aen den penning 20, met fr. 288-80 c., door Petrus Coomans, landbouwer te Beersse, aen het bureel afgelegd geworden.

Met deze en andere penningen is er eene belgische obligatie van fr. 1000-^o à 4 1/2 o/o aengekocht.

Comptabiliteit.

De comptabiliteit wordt voortdurend op eenen regelmatigen voet gehouden.

De ontvangene rekening van den ontvanger, over het dienstjaer 1859, geeft op, dat de ontvangsten van allen aerd bedragen fr. 41,474-04

Dat de gewoone en buitengewoone uitgaven belooopen » 35,845-09

En dat het goed slot bedraegt fr. 5,628-95

De vastgestelde begrooting voor het loopende dienstjaer 1860, hierin begrepen een onderstand van de stad van fr. 22,000-^o en de penningen van het legaet van Ael tot het aenkoopjen van belgische fondsen, bedraegt in :

Ontvangsten . . . . . fr. 67023-55
Uitgaven . . . . . » 66949-79

Overschot . . . . . fr. 73-76

Statistieke opgave van behoefteigheid.

Daer de behoefteigen der stad en van de nieuwe gemeente Oud-Turnhout, nog niet door de beide gemeenten zyn erkend geworden, en slechts met het nakomen van het besluit der bestendige deputatie van den provincialen raed, dd. 10 augustus. 11. na eenen zekeren tyd, met juistheid zullen kunnen worden genoemd, is het onmogelyk hiervan althans eene nauwkeurige opgave te doen.

Onderstands-uitdeelingen.

De uitdeelingen, door ons armbestuer zelf tot onderstand van personen, welke alhier hunne woonplaats hebben, gedaen, belooopen volgens de rekening van 1859 te weten :

In geld . . . . . fr. 2,218-19
In brood . . . . . » 5,277-30
In kleederen en lynwaed . . . . . » 2,027-11
Voor geneesmiddelen . . . . . » 2,246-15
Voor mondkosten der bestedingen . . . . . » 15,917-24
Voor huishuren . . . . . » 2,842-51
Voor doodkisten en begraefkosten . . . . . » 255-04
Voor onderstand aen vreemdelingen . . . . . » 3,321-99
Behalve den geldelyken onderstand van fr. 25,500-^o heeft de stad nog betaeld voor : Verple-

Mede te dragen fr. 34,405-53

Mede gedragen fr. 34,105-53
 gings-kosten in vreemde hospitalen, enz., jaerwedde der doctoren, heelmeeesters en vroedvrouwen, onderstand aen ons gasthuis, enz., en onderhouds-kosten van behoefligen in het bedelaers-werkhuis » 7,806-89

Zamen fr. 41,912-42

Betwistbare zaken.

Zie ons verslag over 1851-1852.

Godshuizen.

Bestuer.

Wy hebben andermael het genoeg te melden, dat er in het bestuer van onze godshuizen geene verandering is geschied.

Roerende en onroerende goederen.

Deze goederen hebben, behalve den verkoop van eenen hof op het einde der Warandestraet, sedert ons laetste verslag geene veranderingen ondergaen.

Giften en legaten.

Het gasthuis is door de familie Goetelen en Sysmans met eene voorwaerdelyke gifte van een parceil land, hebbende een belasthaer inkomen van fr. 67-65, en St Pieters-Godshuis is door wylen jufvrouw de wed. Mersie met eene legaat van fr. 200-» begunstigd geworden.

Aenkoopingen, verkooping en mangelingen.

Zie hier voren titel : *Roerende en onroerende goederen.*

Afleggingen en aenleggingen van kapitalen.

De godshuizen hebben sedert ons laetste verslag geene aflegging van kapitalen ontvangen.

De aengelegde kapitalen bestaan uit twee aengekochte belgische obligatiën van fr. 1000-» gevende eenen intrest van 4 1/2 o/o.

Comptabiliteit.

De comptabiliteit wordt by volherding op eenen goeden voet gehouden.

De vastgestelde begrootingen voor het loopende dienstjaer 1860 bedragen, te weten :

	ONTVANGSTEN.	UITGAVEN.	OVERSCHOT.	NADELLIG SLOT.
Het gasthuis	fr. 10,703-56	fr. 10,700-95	fr. 4-45	fr. »- »
De infirmery van het Beggynhof	» 15,947-62	» 15,912-88	» 51-74	» »- »
St Pieters-Godshuis»	» 15,514-77	» 15,257-52	» 57-45	» »- »
Algemeen totaal	fr. 45,967-75	fr. 45,871-15	fr. 96-62	fr. »- »
Die voor 1859 bedroegen	» 145,759-55	» 149,703-78	» 50-55	» 5,974-56
Vershil in meer	fr. »- »	fr. »- »	fr. 66-29	fr. 5,974-56
Id. in min	» 97,791-80	» 105,852-63	» »- »	» »- »

De uitleg van dit groot vershil in meer hebben wy in ons vorig verslag gageven.

De ingezondene rekeningen over het dienstjaer 1859 bedragen, te weten :

	ONTVANGSTEN.	UITGAVEN.	OVERSCHOT.	MALISLOT.
Het Gasthuis	fr. 10,408-56	fr. 10,774-19	fr. »- »	fr. 503-83
De infirmery van het Beggynhof	» 14,248-26	» 11,810-17	» 2,438-09	» »- »
St Pieters-Godshuis»	» 15,777-61	» 12,719-43	» 1,058-18	» »- »
Algemeen totaal	fr. 58,454-25	fr. 55,505-79	fr. 3,490-27	fr. 503-85

Betwistbare zaken.

Er bestaet by de godshuizen geene enkele betwistbare zaak.

Fondatie en infirmery op het Beggynhof.

Deze twee gestichten onderhouden 11 beggynen. De huishoudelyke bestiering is nog altoos dezelfde.

Opgaeft der verzorgde zieken in het gasthuis.

Men heeft in ons gasthuis verzorgd, te weten .

	ZIEKEN				Totae..
	ten laste onzer stad behoorende.	voor rekening van andere gemeenten.	voor rekening van den staet,	voor hunne pennin- gen.	
Sedert 1 sept. 1859 tot 1 sept. 1860	242	8	11	11	272
En op hetzelfde tyd- stip van 1858-1859	256	11	9	7	263
Verschil (in meer	6	»	2	4	9
(in min	»	3	»	»	»

Nog altoos kunnen wy met genoeg blyven herhalen dat, zoo als wy in onze vorige verslagen zeggen, de huishoudelyke, geestelyke en administratieve bestiering van ons gasthuis, waerin gelukkiglyk sedert een jaer geene verandering is geschied, niet alleen voorbeeldelyk, maer onverbeterlyk is, en derhalve alle dankbaerheid en lof bylt verdienen.

St. Pieters-Godshuis.

Dit liefdadig gesticht, sedert 1856 bekomen, wordt steeds door 7 religieuzen van het orde van Ste Elisabeth en Franciscus bestuurd, en bevat thans : 42 meisjes, 15 weezen, 19 oude vrouwen en 16 oude mannen.

De uitkomst der rekening van St. Pieters-Godshuis die wy hier onder den titel : *Comptabiliteit* hebben doen kennen, bewyst dat er in dit gesticht orde en zuinigheid heerscht, aangezien de onderhoud van het persooneel, kost en kleederen, de bestiering er onder begrepen, jaerlyks slechts fr. 127-09, nog tot geen 35 centiemen per dag, beloopt.

Zinneloozen.

Het getal der zinneloozen, tot onzè stad behoorende, beloopt tot 33.

Ons armbestuer heeft er in St. Hubertus- en in St. Julianus-gasthuis te Brugge te onderhouden	11
Id. id. in St. Josephus-gasthuis te Erps-Querps	13
Id. id. by familie en andere persoonen uitbesteed	4
door hunne familiën worden onderhouden	5

Overeenkomend totaet 33

Blinden en stom-dooven.

Het getal der blinde persoonen in onze stad is met twee vermeerderd.

Het stom-dooft kind Geenen is nog altoos in het koninklyk instituut te Brugge geplaeft. Twee andere, alreeds bejaerde stom-dooven, verblyven nog steeds alhier ter stede by hunne familie.

Bedelaers-wérkhuis.

Het getal bedelaers, die de stad te Hoogstraten heeft te onderhouden, is met twee vermeerderd, mede begrepen de bedelaers die, volgens het besluit der bestendige deputatie van den provincialen raed, de dd. 10 augustus ll., door de stad en door Oud-Turnhoud te zamen moeten worden onderhouden.

Gedurende het 4 ^o kwartaet 1859 zyn er geweest	6
» 1 ^o » 1860 » »	8
» 2 ^o » » »	10
» 3 ^o » » »	9

Totaet. 33

En op gemeld tydstop in 1858-1859 31

Verschil in meer . 2

TITEL V.

EERE-DIENST.

Geestelykheid, kloosters, geestelyke corporatiën, enz.

De eerw. heer Van Eckelen, oud professor der voormalige latynsche scholen alhier, en oud-pastoor te Capellen, op pen-

sioen gesteld, heeft zich alhier gevestigd; en de gasthuisnon, zuster Augustina, in de wereld Maria Bosschaerts, heeft de Almogenden in den ouderdom van 70 jaren, en na dat zy vele diensten aen onze bevolking had bewezen, tot zich geroepen.

Wegens het bestuer, de professoren en het verder personeel van St. Joseph's-collegie, zyn ons geene veranderingen bekend gemaakt.

Wy hadden ook gehoopt over de vordering der werken van de nieuwe kerk, die de heeren paters Jesuiten doen bouwen, een voordeelig verslag te kunnen doen. Doch het nederstorten van de gemaekte pilaren en een gedeelte van de metselwerken noordwaerts, op 1 september ll. ten 4 1/4 ure's morgens, waerdoor nogtans gelukkiglyk niemand is gewond geworden, heeft alle werken hier aen doen staken.

Kerkfabrieken.

De benoemingen en de kiezingen voor de kerkfabrieken en de bureelen der kerkmeesters, blyven jaerlyks in de maend april, overeekomstig het decreet van 30 december 1809, geschieden.

De rekeningen over 1859, die ter stads-sécretary zyn overgelegd geworden, geven de volgende uitkomst.

A. St. Pieters-kerk.

Gewoone en buitengewoone ontvangsten	fr. 14,135-73
Uitgaven van allen aard	» 14,126-80

Overschot. fr. 8-43

B. De kerk van Onze Lieve Vrouw, te Severdonck.

Ontvangsten	fr. 787-74
Uitgaven	» 846-17

Nadeelig slot fr. 58-43

Roerende en onroerende goederen.

Hierover hebben wy geene veranderingen aen te stippen.

Giften en legaten.

Het kerkfabrick van St. Pieters-kerk heeft sedert ons laetste verslag, tot de stichting van dry solemnele zingende jaergelyden voor wylen jufvrouw Maria De Nef en hare ouders, eene gifte van 1500 franken ontvangen, alsmede een legaat van fr. 100-» van wylen jufvrouw de wed. F. Mersie, om in de noodwendigheden der confrerie van onze Lieve Vrouw te voorzien.

Afleggingen en aenleggingen van kapitalen.

Er zyn ons geene afleggingen of aenleggingen van kapitalen bekend gemaakt.

TITEL VI.

OPENBAER ONDERWYS.

Kollegie van middelbaer onderwys.

Het kollegie van middelbaer onderwys, hier ter stede, dat voor de stad van een onwaerdeerbaer nut is, wordt door zyn onderwys, aldaer door elf professoren gegeven, nog steeds meer en meer befaemd. Voor de vacantie telde men in hetzelfde 184 studenten, te weten 88 internen en 96 externen.

Middelbare school.

In de bestiering van het bureel en in het onderwyzend personeel is er sedert ons laetste verslag geene verandering geschied.

De toestand van onze middelbare school blyft steeds in eenen zeer bloeienden toestand, en het onderwyzend personeel verdient den grootsten lof.

Op 31 december jl. telde men in de school 276 leerlingen, te weten : 208 in de fransche en 68 in de vlaemsche afdeeling.

De hoop die wy het verleden jaer koesterden, heeft zich wederom mogen wrezenlyken.

In het algemeen concours heeft Eduardus Wouters den 2^e prys bekomen met 85. 5 punten op 100.

De eerste prys werd behaald met 86. 6 punten.

In het *concours* der vlaemsche tael bekwam dezelfde leerling het 2^e accessit met 67 punten.

De uitslag van den laetsten pryskamp is ons heden, 14 sept., nog niet bekend. Wy durven andermael hopen van het toekomende jaer hierover nogmaels een gunstig verslag te kunnen doen.

Gemeente lagere scholen.

De hoofd-onderwyzer Schools en de onderwyzer Bertels, in de stads-kostelooze school, blyven met vlyt hunne opgelegde taek volvoeren, en aen ons vertrouwen beantwoorden. 209 jongens ontvangen in die school het kosteloos onderwys.

In de school te Severdonck, waervan de leerlingen de 3^e en 4^e prys by den laetsten pryskamp hadden gewonnen, worden 15 kinderen, 14 jongens en 1 meisje, kosteloos, en 28 jongens en 26 meisjes, tegen betaling onderwezen.

Byzondere lagere scholen, bewaerscholen en scholen voor bejaerde personen.

Zie deswege ons verslag over 1852-1853.

Zondagscholen.

Daer wy slechts den lof kunnen herhalen tot wat heil deze nuttige inrigting aen onze weinig bemiddelde volksklas dient, vermeenen wy hierover ons aen den inhoud onzer vorige verslagen te moeten refereren.

Scholen van nypperheid, kunsten, ambachten en normaelscholen.

Deze bestaen hier ter stede niet.

Onderwyzend personeel, jaerwedden der onderwyzers, enz.

Wy hebben wegens het onderwyzend personeel geene verandering aen te stippen.

Volgens de stedelyke begrooting is er, voor het loopende dienstjaer, door de stad toegestaan :

1 ^o Voor de school van middelbaer onderwys, onderstand	fr. 2,400- ^o
2 ^o Voor het kollegie van middelbaer onderwys	» 2,000- ^o
3 ^o Voor de stads-kostelyke school	» 2,582- ^o
en 4 ^o Voor die te Severdonck	» 418- ^o

Totael fr. 7,400-^o

Wy hebben voor het toekomende jaer een crediet, voor de oprigting eener meisjes-school, onder de patroonschap der stad, voorgedragen, om ten volle aen de wet te voldoen.

Schoollokalen.

Al onze schoollokalen zyn in goeden staet.

Onderstanden voor het lager onderwys.

De stad heeft voor het lager onderwys voor het loopende jaer eenen onderstand van 1000 franken ontvangen.

Byzondere kostscholen.

De byzondere kostschool voor meisjes, door de Kanonikessen van het II. Graf gehouden, is voor onze stad van een allergrootste nut. Zy blyft ook onder alle punten aenbevelenswaardig.

TITEL VII.

SCHOONE KUNSTEN, WETENSCHAPPEN EN LETTEREN.

Teekenschool.

Andermael hebben wy hierover geene byzonderheden te melden.

Wy vertrouwen evenwel dat de raed, nu onlangs door het staetsbestuer genoemd voor het nazien der modellen in de academiën en teekenscholen, eenen goeden en aenporrenden invloed op de professoren zal hebben.

Byzondere verzameling van kunstvoorwerpen en ouden.

De byzondere verzamelingen van kunstvoorwerpen en ouden van de heeren Van Genechten en Van Hal, worden by voortdoring nog steeds ryker en ryker.

Het kabinet van den heer W. F. J. Van Genechten, voorzitter der regtbank, heeft sedert ons laetste verslag de volgende zeldzaamheden verkregen :

Men bewondert er thans namelyk een kruik van yzerachtige potaerde wel besneden en met zilver opgehelder. Deze schynt van Maureschen styl te wezen; verder verscheidene merkweerdige muntspeciën, onder andere de goude Knapkoek van Batenbroek die weinig gevonden wordt; eenen daelder van Batenbroek van Herman Theod.; eenen daelder van den graef Van den Berg voor Dieren; eenen daelder van Hoin en Weert; eene noodmunt van Bommel en vele andere.

De byzondere verzameling van den heer Van Hal is andermaal vermeerderd :

Met twee oude chinesche porcelynen vazen, met geschilderde figuren, van de stad Ton-Kin; met een kristallen drinkglas met de wapens van Jacobus den II, koning van Engeland; met een byzantisch schilderyken, in roode kleuren gemailceerd, van de 7^e eeuw, voorstellende Christus aen het kruis, met Joannes en onze Lieve Vrouw; met eene schildery, verbeeldende het binnenste van onze Lieve Vrouwe-kerk te Antwerpen, geschilderd door Pieter Neefs; met een kinderportret van Philippus de IVe, koning van Spanje, geschilderd door Zucharro; met dry schilderyen, voorstellende : 1° bloemen in eene vaes, door Faes; 2° gevogelt en wild, door Ziersel, en 3° het binnenste eener huizing door Geirnaert.

Muziekgenootschappen.

Wegens de gezelschappen onzer beide Harmoniën zie men ons verslag over 1855-1856.

De zangmaetschappy *Kunst en Nyverheid* van het fabriek van den heer Ant. Van Genechten, dewelke thans 72 leden telt, neemt steeds in vooruitgang toe. Zoo als wy in ons laetste verslag meldden, nam deze maetschappy deel aen het *festival* hetwelk door het gouvernement ter verluistering der nationale feesten in september te Brussel gegeven werd, en waervan wy verhoopten, volgens wy toen zeiden, u eene loffelyke melding in het tegenwoordig verslag te zullen kunnen doen.

Wy zyn hierover in ons vertrouwen niet bedrogen geweest,

aengezien de uitslag van het Turnhoutsch zanggenootschap aldaer zeer vleijend is geweest. Behalve eene vergulde herinnerings-medalie, dragende de beeldtenis des konings, ontving deze maetschappy nog; wegens het grootste getal harer leden, eene bronzen medalie, herinnerende de inhuldiging der *Congresskolom*, en er beviel haer de eer een koorzang te mogen uitvoeren voor het stadhuis, op eene verhevene *estrade* in de tegenwoordigheid van den heer minister van binnenlandsche zaken; vergezeld van eenemenigte hoogeambtenaren en in het bywezen van al de deelnemende zanggenootschappen des ryks. De koorzang die onder de directie van den heer Cremers, met juistheid en vuur werd uitgevoerd, werd door de ontzaggelyke menigte met handgeklap toegejuicht. Om de fraeije en gelykvormige kleeding harer leden werd de opgenoemde maetschappy in verschillende straten der hoofdstad, waer de stoet doortrok, bewonderd.

Des namiddags gaven al de zangmaetschappyn vereenigd eene *serenade* aen Zyne Majesteit, waerna elke societeit afzonderlyk twee koorzangen uitvoerde, op verschillende plaatsen der hoofdstad, dewelke door het lot werden aangewezen.

Later ontving de voorzitter van meergemelde societeit; van wege den minister van binnenlandsche zaken, eenen vleijenden brief van dankbetuiging voor het schitterend deel dat dezelve aen de feesten had bygebragt.

In de maend augustus II. gaf deze zangmaetschappy een *concert* in het schoollokael te Vosselaer, ten voordeele der arme en ongelukkige weduwe en kinderen Gladines, aldaer woonachtig. Dit liefdewerk is met eenen voldoende uitslag bekroond geworden.

Letterkundige genootschappen.

Zonder byzondere verandering.

TITEL VIII.

**GEZONDHEIDSDIENST (HYGIÈNE) EN OPENBARE
GEZONDHEIDS-GESTELTENIS.**

Wegens het *geneeskundig toezicht*, het *geneeskundig personeel* en de *commissie voor de gezondheid* hebben wy geene veranderingen mede te deelen.

Zakboekjes voor werklieden en dienstdoden.

Sedert 1 september 1859 tot 1 september jl. hebben wy andermael 102 zakboekjes afgeleverd. Het getal der afgegevene zakboekjes beloopt tot 1661.

Aenplakking, openbare roepers.

Zonder verandering.

TITEL X.

BURGERWACHT, MILICIE, GARNIZOEN.

Het legioen der burgerwacht bestaat sedert een jaer slechts uit manschappen tot het grondgebied der stad behoorende. Ten gevolge van de afscheiding van Oud-Turnhout, zyn er over de bestaende burgerwacht door het staetsbestuer inlichtingen gevraagd geworden, doch er is geene verdere beslissing desaengaende genomen.

Milicie.

Bepaald aendeel.

Het bepaald aendeel voor onze stad is voor het loopende jaer, in aenzien van de 6 mannen, door Oud-Turnhout geleverd, met 8 verminderd en op 24 bepaald geworden.

Het getal ingeschrevene lotelingen was 107. Niemand heeft zich wederspanning getoond.

Gevolg der werking van den milicie-raed

Er zyn dit jaer wederom maer dry zittingen van den milicie-raed geweest.

Getal en redenen der vry- en uitstellingen.

22 lotelingen, welke dienstpligtige nummers hadden, zyn door den voornoemden raed, hetzy tydelyk of definitief, vrygesteld, te weten :

Voor lichaems-gebreken	9
» kleinheid van gestalte	3
» broeders in dienst, en tevens by nummers-verwissing; plaatsvervangingen uit den dienst ontslagen.	4
» onderstand van ouders	2
» » van weduwe.	2
» » van weezen	1
» als zynde student in de godsgeleerdheid	1

Totaal. 22

Men heeft dit jaer een reklaem van beroep by de bestendige deputatie gedaen, tegen de vrystelling aen vyf andere persoonen toegekend. Twee miliciens zyn by den gemelden raed in beroep gegaen wegens de beslissing van den milicie-raed; ten hunnen opzigte genomen, waervan er een is vrygesteld geworden.

Van de 107 lotelingen, dit jaer ingeschreven, zyn er :

- 3 die alleenlyk kunnen lezen,
- 17 welke kunnen lezen en schryven,
- 61 die kunnen lezen, schryven en cyferen, en
- 26 welke hoegenaemd geen onderwys hebben genoten.

Garnizoen. Casernement.

Nihil.

TITEL XI.

OPENBARE BELASTINGEN.

Kadaster.

De werkzaemheden wegens het kadaster, worden by aenhoudendheid met de grootste zorg nagagaen en afgewerkt.

Grondbelastingen.

Opbrengst.

De opbrengst der grondbelastingen van onze stad voor het loopende jaer, bedraegt :

In principaal	fr. 22,987-
In opcentimen	» 4,241-10
Totaal ten voordeele van den staet	» 27,228-10

Opcntimen.

1° Voor de provincie	fr. 2,758-44
2° Voor de gemeente	» 4,827-27

Algemeen totaël fr. 34,813-81

En heeft voor grondslag een inkomen van fr. 239,165-32, en is verdeeld op 1430 artikelen.

De marc le franc is $14 \frac{5564}{100000}$.

Persooncele belastingen.

Getal deraengeslagenen.

Onze stad telt 782 belastingschuldigen. Het verledene jaer, Oud-Turnhout medebegrepen, was dit getal 979.

Bedrag der kohieren.

Het gezamenlyke bedrag der kohieren, voor het loopende dienstjaer, bedraegt fr. 30,421-27, en is verdeeld als volgt:
Hoofdsom ten voordeele van den staet fr. 21,174-46

Opcntimen.

1° Voor den staet	» 2,127-23
2° Voor de provincie	» 2,552-69
3° Voor de gemeente	» 4,467-21
4° Opnemings-kosten	» 99-68

Overeenkomend totaël fr. 30,421-27

Huerwaerde.

De belastbare huerwaerde volgens de kohieren is fr. 114,687-

Deuren en vensters.

Er zyn in onze stad 6865 deuren en vensters aen de belasting onderworpen, te weten: 1472 à rato 84 $\frac{80}{100}$ en 5570 aen fr. 1-06.

Haerdsteden.

Men telt in onze stad 1278 haerdsteden die belasting betalen, te weten; 416 aen fr. 1-85, 515 aen fr. 1-59 en 447 aen fr. 3-71.

Mobilair.

Het mobilair is voor eene som van fr. 371,181- in de kohieren begrepen.

Dienstboden.

264 dienstboden betalen belasting, te weten: 58 fr. 6-36, 145 fr. 8-48 en 61 fr. 14-84.

Peerden.

Men telt in onze stad 54 peerden die belasting betalen, te weten: 14 fr. 10-60, 1 fr. 14-84 en 39 fr. 15-

Patentregt.

Het getal der patentpligtigen is sedert het verleden jaer vermeerderd. Men telt er in onze stad voor het loopende jaer 891. Onze betrekkingen met den controleur, den heer Huygens, blyven op eenen goeden voet voortduren.

Bedrag der kohieren.

Het bedrag der kohieren, voor het tegenwoordig dienstjaer uitvoerbaer verklaerd, beloopt:
In hoofdsom fr. 8,756-24

Opcntimen.

1° Voor den staet	fr. 874-42
2° Voor de provincie	» 203-33
3° Voor de gemeente	» 4,225-47

Algemeen totaël fr. 11,119-46

Slytregt op de sterke dranken.

Getal der belastingschuldigen 116.
Bedrag der kohieren fr. 2118-75.

Slytregt op den tabak.

111 belastingschuldigen zyn aengeslagen voor fr. 955-50,

Provinciale belasting op de honden.

De provinciale belasting op de honden is in 1859 nogmaels vermeerderd. Zy heeft zuiver opgebracht fr. Het 3^e aen de stad toekomende, bedraegt gevolgenlyk fr.:

Accynsen.

De accynsregten, in onze stad door den heer ryks-ontvanger gedurende het jaer 1859 ontvangen, beloopden te weten:

Op het zout	fr. 21,995-70
» het buitenlands gedistilleerd	» 15,740-»
» de bieren en azynen	» 15,740-»

Totaal fr. 37,735-70

In- en uitgaende regten.

Daer 's ryks kantoor der belastingen alhier ter stede, geen bu-reel van betaling voor de inkomende regten meer is, zyn er ook geene ontvangsten deswegens in 1859 gedaen geworden.

TITEL XII.

OPENBARE WERKEN.

Persoonnel, regeling van den dienst.

Zonder verandering.

Groote wegen en straten.

De kasseijing van den nieuwen buertweg van onze stad naer Merxplas, waervan wy het verleden jaer spraken, is om zoo te zeggen op ons grondgebied voltooid. De aennemer den heer Leenaerts-Verschueren, heeft de bestrating van de 2^e sectie ondernomen.

Wy hebben ook alle hoop, dat het staetsbestuur het toekomende jaer de kasseijing van den weg van onze stad naer Baerle-Hertog zal ondernemen, en hebben goedgevonden van de som van fr. 10,000-», waer reeds is over gehandeld, als bydrage in de begrooting voor 1861 voor te dragen.

De herkasseijing van het Papenstraetje is geschied, en heeft aldaer eene groote verbetering daer gesteld.

Wy zyn ook voornemens het toekomende jaer de opneming en de herkasseijing van de korte Gasthuisstraet en een gedeelte der lange Beggynestraet te ondernemen.

De buertwegen en straten onzer stad verbeteren jaerlyks en worden goed onderhouden.

Stads-brandspuiten.

Zonder verandering.

Openbare verlichting.

In het begin van het jaer hadden wy alle vertrouwen om dezen winter het gaz-licht in onze stad te bezitten. Doch wy hebben na onderhandeling ondervonden, dat de aennemer geen waerborg genoeg opleverde om zyne onderneming op eene voldoende wyze, volgens de voorloopige overeenkomst, uit te

voeren, en derhalve goed gevonden, alle verdere betrekkingen met hem te staken.

Sedert hebben er andere ondernemers tot het daerstellen van het gaz-licht aangeboden, maer deze, die het gevoelen over de medewerking der burgers willen kennen, verlammen voor het oogenblik onze voornemens. De oproep, die wy deswegens, aen onze burgers hebben gedaen, is door het algemeen niet beantwoord. Andere vragen waerborgen die de stad zelven niet kan geven.

Ofschoon wy desaengaende moeilijkheden ontmoeten, verhoppen wy echter, het gaz-licht het toekomende jaer in onze stad tot stand te zien.

Wy hebben andermael voor de verbetering der openbare verlichting onzer stad, het crediet hiervoor met fr. 400-» verhoogd. Dit crediet dat in 1837 slechts tot fr. 900-» beliep, is tot op fr. 3,000-» gebragt.

Merkten.

Ons nieuw reglement over den verkoop der granen, van 15 november 1858, laet andermael te verlangen.

Wy vertrouwen nogtans als nu, dat door de slechte hoedanigheid van het koren (rogge), de bakkers, kooplieden en maelders, die het uitwerksel onzer beschikkingen by de landbouwers, tot wier voordeel zy moesten strekken, hatelyk maakten, nu zelfs het doel dat wy wilden bereiken, aen hen zullen doen verstaen. Immers, daer de verkoop per gewigt moet geschieden, zullen zy wel zorgen, dat de verkoopers hieraen niet te kort blyven.

De verpachting der regten, om vleesch in 1860 in het vleeschhuis te mogen verkoopen, heeft fr. 68-75 meerder opgebragt en is voor fr. 525-» toegewezen.

Het staengeld op de graenmerkt, enz. heeft insgelyks in 1859 veel minder opgebragt, er is slechts fr. 679-41, de zuivere opbrengst, in de stads-kas gestort.

Slagthuis.

Zie ons verslag over 1851-1852.

Rivieren en waterloopen.

De door ons bevolene byzondere kuisching van de rivier de Aa, in de maend july ll., is goed verrigt geworden. Onze poli-

cie heeft dit jaer geene processen-verbael moeten opmaken. De verpligtende zuivering der andere rivieren en waterloopen is dit jaer redelyk goed gedaen geworden.

Onderhoud en verbetering der gemeente-gebouwen.

Zie ons vorig verslag.

Opening van plaetsen; nieuwe straten, wegen en waterloopen.

Buiten de opene plaets, die thans voor verkenmerkt wordt gebruikt, en de nieuwe straten, waervan wy het verleden jaer gewaogden, hebben wy deswegens geene veranderingen kenbaar te maken.

Byzondere bouwingen.

Behalve dat er verschillende gebouwen verbeteringen hebben ondergaen, zyn er sedert ons laetste verslag op ons grondgebied gemaakt : De schoone huizingen van de heeren Van Pruyssen, tegen den Antwerpschen steenweg, en J. Dejongh, by het kasteel; het gebouw dienende voor fabriek van den heer Glénisson, in de Warandestraet; de huizingen, aen de statie van den yzeren weg, van de heeren Mertens en Deckers; verscheidene wooningen van den heer Nieuwenhuyzen aen de verkenmerkt; zes wooningen van de kinderen Dierckx, in de Otterstrat; dry wooningen van G. Janssens in de Lindekens en de wooningen van E. Dergent in de Potterstrat.

TITEL XIII.

LANDBOUW.

Hoedanigheid en opbrengst van den grond.

Men zie hier ons verslag van 1857-1858.

Staat van den oogst.

De oogst op ons grondgebied is dit jaer, wel laet maer goed

geweest, voornamelyk het koren (rogge) en de haver. Jammer maer, dat op het oogenblik dat het koren en tarwe ryp was, en moest gepikt worden, deze veel door de gedurige regens hebben geleden, dusdanig dat deze granen, op vele plaetsen, voor dat zy ingeschuurd zyn kunnen worden, waren gescholten en gevolgenlyk veel van hunne hoedanigheden hebben verloren.

De wind heeft ook veel tarwegraen, op het veld, aen den landbouwer outnomen.

De haver is van hoedanigheid goed.

De voederplanten hebben dit jaer, niet zoo veel als het verleeden jaer, opgebracht; het hooi is echter zeer goed gewonnen, maer de toemaet is slecht geweest.

Wederom hebben de aërdappelen maer eenen slechten oogst opgeleverd, en de regens hebben er vele op de leege en zware gronden, door de ziekte, om zoo te zeggen byna geheel doen mislukken.

Over de aerdappelziekte, die nu sedert jaren, telkens na dondervlagen en stortregens, omtrent op hetzelfde tydstip ontstaet, kunnen wy nog geene andere redenen, dan die in onze vorige verslagen gemeld, opgeven.

Opbrengsten.

Men berekent, dat de navolgende granen, zaden, enz., per hectare, middelbarig in onze gemeente hebben opgebracht, te weten: 1° de tarwe 20 hectoliters; 2° het koren (rogge) 24 hectoliters; 3° de wintergerst 35 hectoliters; 4° de boekweit 21 hectoliters; 5° de haver 45 hectoliters; 6° het koolzaed 15 hectoliters, en 7° de aerdappelen 150 hectoliters.

Over ons aengenomen stelsel, tot het berekenen van de voornoemde opbrengsten, zie men ons verslag over 1856-1857.

Beplantingen en ontginningen.

Beplantingen van boomen of houtkanten zyn er weinig gedaen geworden, en ofschoon er nog al vele kleine ontginningen plaets hebben, kunnen wy hierover van geene byzonderheden gewagen.

Staat van de peerden en van het vee. — Opneming. — Verbetering der rassen. — Veeziekten. — Veeartsenydienst.

Wy hebben over de peerden en het vee geene byzonderheden te melden.

Opneming.

De jaerlyksche opneming heeft bewezen, dat het getal peerden en vee een weinig is vermeerderd.

Nopens de verbetering der rassen van het vee, hebben wy nogmaels geene byzondere veranderingen te doen kennen.

Van veeziekten moeten wy gelukkiglyk geene melding maken.

De dienst van den heer Clerinx, gouvernements-veearts, alhier, blyft voldoende.

De heer Van Herten, welke zich, sedert meer dan twee jaren alhier als veearts had gevestigd, is als gouvernements-veearts te Wilryck genoemd geworden.

Land- en hofbouwtenoonstelling, enz.

Die hebben wy sedert dry jaren niet gehad.

De noordelyke landbouw-maetschappy, afdeeling Turnhout, heeft eenen pryskamp met tentoonstelling van peerden, vee en pluimgediert, voor de bewoners van het arrondissement, tegen den 6^e november aenstaende op onze groote markt vastgesteld.

Deze pryskamp, waerby vele premiën te winnen zyn, zal zeker de landbouwers der Kempen uitlokken, om hunne voortbrengselen te vertoonen en naer de premiën te dingen.

De stad heeft voor dezen pryskamp eene bydrage van 400 fr. toegestaan.

TITEL XIV.

Nyverheid-inrigtingen, stoomwerktuigen, ongezonde en gevaerlyke fabrieken, onderzoeken van commodo en incommodo.

Opzigtens onze nyverheids-inrigtingen hebben wy geene veranderingen aen te stippen.

In dezelve zyn ook geene nieuwe stoom-werktuigen geplaeist. Fabrieken, die men als wezenlyk gevaerlyk mag opgeven, of zeer ongezond zyn, bestaen er hier ter stede niet.

Vyf onderzoeken van *commodo en incommodo*, hebben er sedert 1 oktober 1859 plaets gehad, te weten: dry voor het maken van bakovens; 1 voor het stellen van eene smis voor eeneslootmaker en 1 voor het oprigten van eene tabaksnydery.

KOOPHANDEL.

Beweging van onze vaert.

Sedert den 1° september 1859 tot den 21° July 11, dag dat de ontvangsten van het octrooi hebben opgehouden, zyn er alhier 121 schuiten aengekomen en gelost geworden.

De schuiten, die ons kanael op voornoemd tydstip hebben bevaren, zyn de zoo genaemde : *Alles in vrede, Alphonse, Bienfait, Bœuf, Bonne espérance, Caroline, Campinois, Catherine, Charles-Antoine, Charles-Guillaume, Charles-Rogier, Charlotte, Deux-Frères, Duc de Brabant, Elisabeth, Espérance, Fils Cadet, Florentine, Floribert, François, Furet, Goffin Gommaire, François, Gouvion, Henri, Henri-Joseph, Henri-Léon, Honoré, Hoop op Welvaart, Hubertine, Hyacinte, Jean-Bernard, Jeanne, Jeune-Auguste, Jeune-Charles, Jeune-Godefroid, Jeune-Philomène, Jeune-Stéphanie, Joseph, L'Avenir, Laverloppe, Le Campinois, L'Inaugure, Malgré-tout-Repos, Maria, Marie, Marie-Anne, Marie-Catherine, Marie-Elisabeth, Marie-Louise, Marie-Therèse, Pelissier ou Albatros, Pépin de Herstal, Philomène, Pierre, Premier, Quatre-Frères, Rosalie Sedar, Troisième, Ville de Turnhout, Vliegende Bie en Xavier.*

Deze schuiten hebben gezamenlyk aengebragt te weten :

	Kalk.	Steenkolen.		bouw-steen.	blauwe pannen.	Roode pannen.
		Gruis.	klot.			
	HECT.	HECT.	KILOG.	GETAL.	GETAL.	GETAL.
Van 1 september 1859 tot 20 July 1860.	7571	20352	248382	656014	6000	17639
In 1858-1859 is er van 1 sept. tot 1 sept. langs de vaert ingevoerd.	8300	35301	299010	2948158	29855	12328
Verschiil	»	»	»	»	»	5151
in meer	793	9219	50454	2292144	23855	»
in min						

Verschiil	in meer	in min	Van 1 september 1859 tot 20 July 1860.		In 1858-1859 is er van 1 sept. tot 1 sept. langs de vaert ingevoerd.	
			GETAL.	KUBIEK METEN.	GETAL.	KILOG.
	Blauwe pla-veijen.	5985	3017	17	120000	272000
	Roode pla-veijen.	45990	10000	14	100000	584424
	Arduin steen.	11	5	50	100000	507614
	Ruw zout.	20000	20000	20000	117000	76810
	Guano.	117000	589000	507614	900	477
	Andere mest-stoffen.	76810	507614	507614	900	477
	Gerst.	425	900	900		

De verzendingen van den kalk voor den landbouw der omliggende gemeenten blijft nog steeds verminderen. De verzending van steenkolen is niet vermeerderd. De uitvoer langs de vaert is sedert een jaer veel levendiger geworden, voornamelyk met de verzending van het masten hout.

Openbare vervoermiddelen.

Zonder verandering.

Jaermerkten.

Zie ons verslag over 1847-1848.

Prys der granen.

De middelbare prys der granen, op onze markt verkocht, is geweest:

	TARWE.	ROGGE.	BOEKWEIT.
In 1859	fr. 19-45	fr. 14-30	fr. 11-47
In 1858	» 18-65	» 13-11	» 12-89
Verskil (in meer	fr. »-80	fr. 1-29	fr. »- »
(in min	» »- »	» »- »	» 1-42

In 1858 en 1859 is de tarwe verkocht aen 80 kilog., de rogge aen 72 en de boekweit aen 70; in 1859 de rogge aen 75 en de boekweit aen 64 kilog. den hectoliter.

Prys der boter.

De middelbare prys der boter, per kilogram, in het jaer 1859 op onze markt verkocht, is geweest fr. 2-01 $\frac{75}{100}$, in 1858-1857 fr. 2-17, in 1856 fr. 2-14; in 1855 fr. 1-92, in 1854 fr. 1-82, in 1853 fr. 1-57, in 1852 fr. 1-58, in 1851 fr. 1-32 en in 1850 fr. 1-32 $\frac{75}{100}$.

Broodsetting.

De middelbare prys van het rogge brood is alhier in 1859 geweest fr. »-17 $\frac{1}{2}$ den kilogram, dus 1 $\frac{1}{2}$ centiem meerder dan in 1858.

Rejtbank

Wy hebben deswege, sedert ons laetste verslag, van geene veranderingen gewag te maken.

Koophandel, nyverheids-toestand, opschorsingen en bankbreuken.

De koophandels- en nyverheids-toestand onzer stad, heeft door den kouden zomer, voornamelyk wat de fantaisie-manufacturen betreft, eenigzins gekwynd. De handel, voor wat de koloniale goederen aengaet, is nagenoeg dezelfde gebleven.

Onze manufactuer-fabrikanten leggen zich in het algemeen

meer en meer toe tot het maken van verschillende stoffen; hetwelk hunne verzendingen in het binnenland doet vermeerderen.

De tyk- en kantfabrieken, twee onzer oudste nyverheden, blyven nog altoos kwynen, en hebben Holland, om zoo te zeggen alleen, voor hunne verzendingen.

De fabrieken van gekleurd papier, kaertmakeryen enz. enz., van de heeren Brepols en Dierckx zoon, Glénisson en zoon en Ant. Van Genechten, blyven nog altoos in bloei en belangrykheid winnen. Dat van de heeren Mesmaekers en Montack, nu nog maer sedert het verleden jaer in werking, bezigt reeds vele werklieden.

Onze garen- en linnenbleekeryen hebben door de koude en het ongunstig weder hunne kalanten op tyd niet kunnen voldoen, en met weinige verdiensten moeten werken.

Door het afschaffen van het oetroot worden er alreeds, hier ter stede, veel meer buitenbieren dan te voren ingevoerd, hetwelk het vertier van onze brouweryen niet heeft vermeerderd en nog zal doen verminderen.

Het debiet van onze zout- en zeepziedery is omtrent hetzelfde gebleven.

Dat van onze huidevetteryen breidt zich meer en meer uit.

Er zyn in onze stad, sedert ons laetste verslag, geene verklaringen van opschorsingen of bankbreuken gedaen.

VERSCHILLENDE VOORWERPEN.

1860.

Nogmaels vermeenen wy, zoo als in onze vorige verslagen, de gebeurtenissen van den verleden tyd te moeten aanhalen, alsmede de voorname feiten, tot de geschiedenis behoorende, die er in de jaren 60 van de dry vorige eeuwen voorvielen.

De dood van Paus Paulus de IV, waarvan wy in ons vorig verslag spraken, had de zaken geheel en al in Deutschland veranderd. Pius de V, een Milaneesch, genaemd Engelbertus de Medicis, was den 26^e december 1559 in zyne plaats gekozen. Deze Paus zond vooreerst eenen nuncius aen den keizer Ferdinandus I, om dezen vorst op den troon van het keizerryk te bevestigen. En daer de vrede in geheel het christenryk heerschte, raedde men den II. Vader aen, van het concilie van Trente te herstellen, dat de duitsche oorlogen had onthonden. Z. II. die, even als zyne voorzaten, goed vond de zaken langzaam te

behandelen, gaf weinig hoop aen de vorsten van vrede aen de religie te geven, zoo als men aen de oorlogvoerende volkeren had beloofd. Deze handelwyze gaf aenleiding dat de koning van Frankryk een nationaal congres in zyn koningryk byeen riep; ten einde de middelen te vinden om den voortgang van het *Calvinismus*, andere dwaelleer; welke door het *Lutheranismus* werd gevormd en geteeld, tegen te gaen. Dit besluit aen Roomen bekend gemaakt, ontrustte den Paus, in de vaste meening, dat, wanneer de keizer en de koningen van Frankryk en Spanje een algemeen concilie bleven vragen, en dat hy niet byeen riep, het met zyn gezag zoude gedaen zyn, intusschen dat de vorsten ieder in hunne staten een nationaal congres vergaderden. Deze stand van zaken deed den II. Vader besluiten een *Concilium* toe te staen; maer hy bleef eenige maenden aerzelen of hy een geheel nieuw zoude verzamelen, of wel dat hy dat van Trente zoude aenhouden. Eindelyk dit laetste scheen hem het beste, nam dit aen, en by eene *bulle* van 29 november 1560 deed hy afkondigen, dat het *Concilium* te Trente op den volgenden Paeschdag zoude herbeginnen, al de vorsten, prelaten, ambassadeurs en andere uitnoodigende er naer toe te komen.

Zoohaest de protestanten van deze afkondiging kennis hadden, wendden zy zich tot den keizer en bekwamen van hem de toelating, zich te Naumburg te verzamelen, waer de keizer ook de twee nunciussen naer toe deed brengen, die de Paus had gezonden, om de protestanten op voornoemd *Concilium* uit te noodigen.

Onmiddelyk na dat de nunciussen hunne aankomst aen de vergadering hadden doen kennen, met verzoek van in hunne byeenkomsten toegelaten te worden; zonden de vorsten een groot eergevolg naer het huis, waer zy verbleven, en onthaelden hen in hun midden met eene groote beleefdheid. Zy aenhoorden verder vreedzaam hunne aanspraek en ontvingen de pauselyke brieven. Vervolgens deden de protestanten hun door eenen cancelier weten, dat zy eerstdaegs hun antwoord zouden geven, en begeleiden de prelaten met dezelfde ceremonie naer hun hotel, waer zy nauwelyks waren aengekomen, of dry edellieden, die hun gevolgd hadden, kwamen de pauselyke brieven van wege de vergadering wederbrengen, hun zeggende dat aengezien de vorsten het opschrift hadden gezien, waerby de Paus hun zyne zonen noemde, zy dezelve in deze hoedanigheid niet konden ontvangen, vermits zy Z. II. niet als hunnen vader herkenden. Ofschoon de nunciussen aen de edellieden doden verstaen, dat de Pauzen gewoon waren de christenen vorsten alzo te noemen, lieten deze echter de pauselyke brieven op de tafel liggen en keerden weder. Tien dagen later zond de

vergadering eenige afgeveerdigden aen de genoemde nunciussen en bragt hun ter kennis, dat zy de uitnoodiging voor het *Concilium* niet aennam, te meer daer de Paus geene hoegenaemde magt had om hen byeen te roepen. Zy beweerden dat deze eer aen den keizer toekwam, aen wie de vorsten van het keizerryk verplicht waren te gehoorzamen. Het was op die wyze dat de nunciussen werden wedergezonden, en de vorsten eindigden hunne vergaderingen met den uitslag dat zy zich allen aen de Augsburgsche geloofsbelijdenis gedroegen, niet tegenstaende wy er in het *Concilium* van Trente mogt worden besloten. Nogtans dit belette niet dat de opening van dit *Concilium* op den 13^{en} januarij 1562, wanneer men er de eerste zitting hield, plaats had.

Ondertusschen dat het voorgeselde in Duitschland gebeurde, reisde Philippus de II in zyn koningryk van de eene stad naer de andere. Hy wilde ooggetuigen zyn van de strenge straf, welke de inkwistitie aen de ketters deed ondergaen. Zyn iever, om de kettery uit te roeijen, was zoo groot, dat hy volgens sommiggeschryvers zoude hebben gezegd: *Niettegenstaende myne natuerlyke geneigdheid tot genade, heb ik eenen dusdanigen afkeer van de kettery, dat, wanneer het aen eenen beul ontbrak, ik er zelf de functie van zoude doen, om er des te eerder de aenklevers van te vernietigen.* Inderdaed zyne strengheid over dit punt was zoo gruwelyk, dat men niet dan overal vuerstapels zag, waer Philippus de misdaed van geloofsbelijdenis aen een groot getal deed boeten. Volgens het verslag van Van Meteren, deed hy opeenen dag 28 edellieden levendig in de stad Valadolid verbranden, waer hy zelf de aenschouwer van was.

Al de souverainen van Europa hadden eenen afkeer van de wreede strafuitvoeringen, welke Zyne Katholieke Majesteit in zyn koningryk deed verrigten. Zy namen alle middelen by de hand om het regtsgezag van de *inquisiteurs* binnen zyne palen te houden, en waekten bovendien van dit te beletten.

Ofschoon Philippus in zyn ryk veel te verrigten en te bevelen had, verlangde hy gedurig naer zyne jonge echtgenoot, die in Frankryk was. Hy bevoel den hertog van Alva om het vertrek der koningin te verhaesten, welke in het begin van januarij zich op reis begaf en den laetsten derzelfde maend te Toledo aenkam, waer de bruiloft den zelfden dag en volgende dagen op eene overheerlyke, voorbeeldelooze wyze werd gehouden. Deze bruiloft kostte onnoemelyke sommen voor dien tyd. De historischryvers zeggen, dat men iederen dag 2000 ducaten verteerde.

In het midden van deze algemeene vrolykheid was don Carlos de eenige, die zyn hertzeer moest verkroppen, en genoodzaekt was van de vrouw, die hem toegeschikt was, in de armen zyns vaders te zien. De prinses zelve had eenen afkeer

van Philippus, welke, behalve zyn streng voorkomen, een gezigt had dat niet al te behagelyk was, terwyl de prins don Carlos, jong, schoon en welgemaekt was, en een liefvallig gelaet had. Philippus werd dezen afkeer gewaer, en van dien dag af kreeg hy kwaed vermoeden van don Carlos, en de jaloeschheid begon zynen geest te kwellen.

Ondertusschen dat Philippus aen zyne jonge echtgenoot Spanje trachtte aengenaem te maken, verzochten de Vlamingen van de spaensche troepen uit de Nederlanden te doen vertrekken, en deden aen de gouvernante verstaen, dat de koning zulks in volle vergadering der Generale Staten, te Gent, had beloofd. Doch Philippus zocht zyne beloften langs dien kant niet te volbrengen, integendeel hy bevoel aen de gouvernante van er de troepen te houden, om de muiters tegen te kanten.

De Kardinael De Granvelle, die alle gezag had, behandelde met zynen ingeboren fieren hoogmoed ook de Vlamingen, en vooral den edeldom, meesterachtig, waerdoor hy zich dusdanig deed haten, dat eindelyk de graef Van Egmont, de prins van Oranje en den graef van Hoorn, welke de verwaendheid van dezen hooveerdigen minister niet langer konden verdragen, aen den koning schreven, dat, wanneer hy dezen uit de Nederlanden niet deed vertrekken, hy ze zoude verliezen door de overmaat van zynen hoogmoed en zyne driftige raedgevingen, als zynde van het volk en van den edeldom verfoeid.

Deze stoutmoedigheid werd in Spanje als eene misdaed aenzien, en men besloot van dien tyd af het verderf van deze dry heeren en van al hunne aenklevers; doch men werd gedwongen van dit nog te veinzen en den Kardinael later uit de Nederlanden terug te roepen. Intusschentyd begonnen de muiteryen zich in eenige steden; ten gevolge eensdeels van de wreede straffen, die de inkwisitie had begonnen te doen ondergaan; en anderdeels omdat de spaensche soldaten bovenmate de inwoners beleedigden, dusdanig dat de gouvernante verplicht was den koning te aenzoecken van zyne troepen uit de Nederlanden te roepen; waerin Philippus bewilligde met het inzicht om tyd te winnen, en om aen de Vlamingen eenen gouverneur te zenden, die niet met zoo veel goedaerdigheid als zyne zuster zoude handelen.

De hoofd-inhoud der ordonnantie, die wy in de bydragen onder letter A, mededeelen, geeft ook te kennen, in welken toestand het markgraefschap van Antwerpen zich bevond. En in wat kommer moet men in de kwartieren van Herenthals, Hoogstraten; Santhoven en Turnhout, waerin men groote wou-

den en bosschen had, en alwaer de hooswichten zich gemakkelyk aen het geregt konden onttrekken, alsdan geleefd hebben!

Immers men zegt in deze ordonnantie duidelyk, dat de laetste oorlog aenleiding had gegeven tot ledigheid aen verschillende onderzaten, die niet meer wilden werken om eerlyk hunnen kost te winnen; dat deze de steden landen en herbergen afliepen en zelfs in de steden vele gruwelyke feiten en misdaden bedreven; dat zy den landman verdrukten en bestolen; dat deze baestroopers in groot getal, geweldigerhand, te voet en te peerd, door hoofdmannen en kapiteinen aengevoerd, in de voorgeborgten en ten platten lande, de inwoners overvielen en van hun goed beroofden; dat zy huizen, kloosters en kerken afbrandden, niet alleen de justicie wederstonden, maer ook eenige van de land-officieren hadden vermoord en hunne huizen bestolen; dat om deze geweldenaryen en afgrysselyke feiten te doen ophouden, men toeliet, en de registers oplegde van de volgende voorbeeldelyke straffen toe te passen, namelyk:

1° Dat eenieder mogt vervolgen en vangen alle kerkroovers, verraders, moordenaers, knevelaers, dieven, straetschenders en brandstichters, niettegenstaende of zy dragers van geleiden (1) waren of niet;

2° Dat de officieren (2) de gevangenen, op straf van afzetting, schadevergoeding enz., in dusdanige zekerheid moesten zetten, dat zy het niet konden ontkomen;

3° Dat de officieren eenieder op waerschyntyke verdenking mogten vangen;

4° Dat zy deze moesten onderhooren en geheim, by schrift, hunne antwoorden aen de officieren moesten zenden waer hunné medepligtigen zich ophielden of verborgen, enz.;

5° Dat, om de kwaeddoeners te vangen, voornamelyk als zy in groot getal waren, en dat wanneer de policie binnen de plaets niet gereed of sterk genoeg was, om hen aen te tasten, men de dorpsklok mogt trekken en de gemeentenaryn en landlieden vergaderen om meerder hulp en bystand te hebben;

6° Dat de naburen zelfs, op het klokgelui of ander teekenen, en uit te voeren dat hun door de wethouder zoude bevolen worden, op straf van als begunstiger of aenhanger beschouwd te worden;

7° Dat men die kwaeddoeners, die de justitie wederstonden; om te ontkomen, mogt vangen en overleveren, levende of dood zonder misdoen;

(1) Paspoorten.

(2) Ambtenaren tot de regtbanken behoorende.

8° Dat het aen eenieder verboden was van dezelve te herbergen, eten of drinken te geven of hun gunstig en behulpzaam te zyn; maer dat men dadelyk de wethouderen van hun verblyf moest verwittigen, zonder dat de vrees van afgebrand te worden, hen kon ontschuldigen;

9° Dat men van iederen misdadiger, die gevangen werd, zoude betalen by den rentmeester van 't kwartier, 50 gulden, waeraf 25 aen den persoon, die eerst de handen daeraen geslagen zoude hebben;

10° Dat de mans of vrouwen, die zelve misdaden hadden gedaan, en die de hoofden en kapiteinen der haenstroopers konden aenwyzyn, en maken dat deze gevangen of aengebragt werden, genade van hunne straf zouden krygen, en daerenboven ook 50 gulden in geld.

11° Dat de wethouderen spoedig en zonder vorm van proces tegen de kwaeddoeners moesten handelen, en doen sterven door het vuur en het rad, naer mate der misdaed, om des te meer vrees en voorbeeld aen anderen te geven;

12° Dat de officieren of wethouderen de straffen niet mogten verzachten op straf van als begunstiger of aenhanger beschouwd en gestraft te worden met dezelfde dood als de kwaeddoeners;

13° Dat men geene geleiden aen iemand meer mogt geven, enz.;

14° Dat het eene land, heerlykheid of plaets, de andere niet mogt bevryden, maer dat de misdaden overal moesten worden gestraft;

15° Dat de officieren der steden, vryheden en voorname dorpen gehouden waren, op verschillende tyden en byzonderlyk 's avonds, de straten, herbergen en kroegen te bezoeken, om te weten wat volk er verbleef;

16° Dat die, welke kwaeddoeners herbergden, al waren deze maer verdacht, zonder voorkennis van den officier, als begunstigers of aenhangers zouden worden aenzien;

17° Dat er geene herbergen of kroegen mogten bestaan zonder toelating, op straf van de verbeurte der wynen en bieren, en daerenboven willekeurig aen lyf en goed naer eisch der zaken gestraft te worden;

18° Dat de eigenaers geene huizen of kamers mogten verhuren, ten ware zy wisten van wat kwartier de huerlingen kwamen, en van welke hoedanigheid, beroep en leven zy waren.

19° Dat het aen de onde kleerkoopers, die de gestolene goederen kochten en beletteden van de kwaeddoeners te achterhalen, verboden was, op straf van gebannen te worden, enz. van eenige personen kleederen; meubelen of huisraad te koo-

pen in den winter voor 8 ure 's morgens en namiddag van 2 tot 4 ure, en in den zomer tot 7 ure;

20° Dat zy hunne gekochte goederen moesten ontvangen in het openbaer en 8 werkendagen gedurig ten toon stellen, zonder die te bedekken of te veranderen;

21° Dat de gestolene goederen zonder hoegenaemde betaling wederom mogten worden geeischt;

22° Dat de logementhouders, tappers en kroeghouders geene goederen mogte koopen of te pande nemen van persoonen, die zy niet kenden of wisten dat het eerlyke lieden waren; voor verteerde kosten, en dat, wanneer zy anders niet konden betalen, er den officier der plaets moesten van verwittigen;

23° Dat de goudsmiden geen goud of zilver mogten koopen of te pande ontvangen, wanneer zy de verkoopers niet konden aenwyzyn, en gehouden waren het door hen gekochte openbaerlyk 8 dagen ten toon te stellen zonder het te mogen veranderen of te breken;

24° Dat het aen de kramers, schoenlappers, ketelboeters, kuipers en dergelyke, verboden was, van voortaan van huis tot huis te gaen, met hunne kramery, ketels of meerssen dan binnen het dorp waer zy woonachtig waren;

25° Dat dezelve op straf van gegeeseld te worden voor den eersten keer en van banning voor den tweeden keer, den gewoonen weg moesten houden, en hunne kramery, ketels en meerssen op de merkten en andere openbare plaetsen behoorden te koop te stellen;

26° Dat, indien men by de kramers, schoenlappers, ketelboeters, kuipers, vagebonden of bedelaers, pieken, yzeren stokken, pistolen, geweren of dergelyke wapenen mogt bevinden, men deze mogt afnemen en de dragers vangen;

27° Dat, om de vagebonden meer vrees aen te doen, niemand in het land van Brabant en van Overmaze mogt gaen teren of leven zonder zyne kosten te betalen op straf van de galg;

28° Dat alle lediggangers en vagebonden, die geenen dienst of onderhoud hadden, dadelyk, op straf van de galg, ieder naer zyn land, van waer zy waren, moesten vertrekken;

29° Dat deze door eenieder mogten gevangen en overgeleverd worden, en wanneer zy geene behoorlyke antwoorden aen de regters konden geven, ter pynbank zouden worden geleid.

30° Dat de wethouderen en officieren, op straf van afzetting, enz. verpligt waren niet vlyt hunne functiën uit te voeren enz. enz.

Ofschoon wy in dit jaer weinige veroordeelingen, van de hiervoren bedoelde booswichten, op de vonnisboeken van

het land van Turnhout vinden aengeteekend, hebben wy echter ons kunnen overtuigen, dat de voorschriften onder n° 18 aengehaeld, werden nagekomen (1).

Overigens geschiedde het volgende te Turnhout :

Er werd op den 26^e january by de wethouderen van Turnhout een verzoenakt opgemaakt, tusschen de genaemde Franciscus Dehoste en de familie Verwillt, en in de kerk te Oud-Turnhout uitgesproken. Dehoste had eenen doodslag begaen op den persoon van zekeren Jan Verwillt.

By dezen akt werd er onder borgstelling bepaeld : Dat de misdadiger ter eere Gods en in beternis zynes misdaed, zoude schuldig en gehouden zyn, te doen op eenen zondag, binnen de vryheid van Turnhout, met opene deuren, of binnen de kerk van Oud-Turnhout, goedstyds, van elf ure af, in het openbaer een ootmoedigen voetval, bloothoofds, barveoets in zyne linnen kleederen, hebbende den opperegten halm tusschen zyne handen, biddende nederig om peis; dat dezelve zoude betalen alle verteerde kosten van de uitvaert, heelmeeester enz. enz.; dat hy zoude betalen in handen van de kerslieden (2), ten behoeve van de vrienden des overledenen, van 17 weken tot 17 weken, in dry betalingen van den dag des voorvals, 25 zoen-guldens, elken gulden tot tien stuivers gerekend; dat de misdadiger en zyne huisvrouw hunne wooning zouden houden buiten de vryheid, den tyd van zes jaren; dat hy op den verjaerdag van den manslag, in de kerk te Turnhout, zoude nevens hem doen dragen twee wassen keersen, ieder van een pond, waervan hy de eene voor het II. Sacrament en de andere voor Onze Lieve Vrouw zoude geven; dat hy of zyne huisvrouw nooit mogten wonen in de Otterstraet, beginnende van den *Witten Leeuw* tot aen de *Kapel in 't Zand*; dat de misdadiger zich zoude wachten van in een huis of gezelschap te komen, alwaer er naestbestaenden of vrienden van den overledenen waren, en dat, indien deze kwamen in eene herberg, waer hy was, hy zyn bier mogt uitdrinken, maer het huis dadelijk moest verlaten; en dat hy geen geld mogt vragen, verkrygen of gebruiken te Rethy, Desschel, Zoersel en te Oostmalle.

In de maend mei werd er door de Turnhoutsche wethouderen eene ordonnantie gemackten afgekondigd, betrekkelyk de *vrouinte* (gemeente-gronden), die wy, door hare groote uitgebreidheid in de bylagen niet geven; echter kan dezelve ter stads secretary gezien worden. Deze ordonnantie verbood op verschillende straffen en verbeurtenissen op de *vrouinte* :

(1) Zie bylage, litt. B.
(2) Vredemakers.

- 1° Het maaijen met lange zeissens.
  - 2° Het slaen of steken van hekeling (schadden) en groes (russen), dan om huizen mede te vorsten. (Op den Scherpenberg, op het Brooseinde en in den Lierman was zulks toegelaten.)
  - 3° Het maaijen van meer dat een voeder (1) heide ter week, en een werk dat altoos, behalve op de feestdagen, dynsdags moest geschieden.
  - 4° Het steken van zande-heide (schadden) of moer, meer dan twee dagen.
  - 5° Het graven van leem, minder dan 20 voet van de wegen.
  - 6° Het steken van leem om steen te bakken, en polærde, wanneer de putten niet gevuld werden.
  - 7° Het opgraven van een andermaens weg tegen gemeentebanen.
  - 8° Het steken van welfrussen meer dan noodig was.
  - 9° Het maken van moerputten die niet aangewezen waren.
  - 10° Het verwisselen der moerputten tusschen de inwooners.
  - 11° Het leggen en droogmaken van den turf, minder dan 10 voet van de wegen of van eens anders rus.
  - 12° Het steken van den harden turf voor den luif.
  - 13° Het weggeven of verkoopen van turf op de vrouinte gesteken.
  - 14° Het steken van schadden of moeren voor onze Lieve-Vrouwe-Lichtmis of St Gillisdag.
  - 15° Het houden van hoornevee en schapen waer turf wordt gesteken.
  - 16° Het onder uithoulen der moerputten.
  - 17° Het laten liggen van den turf zonder in myten te stellen.
  - 18° Het turven door persoonen, die minder dan twee jaren te Turnhout woonachtig waren.
  - 19° Het steken van turf in meer dan twee putten, enz., enz.
- In den zomer viel de donder op den grooten toren van St. Pieter's kerk, zonder nogtans vele schade te veroorzaken (2).
- De voornamste heeren, die de vryheid Turnhout dit jaer bezochten, welke er door de wethouderen vriendelyk werden onthaeld, met wyn beschonken of hunne verteringen betaeld, waren : De prins van Oranje; de heer Van Broderode; de gravin de Lalain; de provost, de procureur-generael en de raedsheeren van Brabant, de heeren Parys en Hendrik Hovelmans (3).

(1) Vracht.
(2) Zie bylage, litt. C.
(3) Id. D.

1660.

Het was in het begin van dit jaer, dat Lodewyk XIV, vergezeld van de koningin, zyne moeder, en van geheel zyn hof, van St. Jean de Luz (in Gasconië) naer het Faisanten-eiland, waer de twee ministers den vrede hadden gemaekt, vertrok. De koning Philippus reisde insgelyks van Fontarabië hier naer toe, om de infante persoonlyk aen den echtgenoot, dien men voor haer had bestemd, te behandigen. De eerste byeenkomst der monarken had plaets in dezelfde kamer, waer men den vrede had gesloten, en duerde twee uren lang. Na deze eerste onderhandeling vertrok de eene koning naer St. Jean de Luz en de andere naer Fontarabië weder, waer deszelfs gevolg verbleef. Verder en na eenige zamenkomsten, bevestigden en bezworen de beide koningen, op eenen zondag, den 6^e juny 1660, in de tegenwoordigheid van het gevolg der twee hoven, op zyn beste uitgedost, en in het byzyn van eene menigte edellieden en volk, die de rivier bezetteden, in een en hetzelfde vertrek, het vredes-traktaat. Lodewyk XIV deed aldaer openbaerlyk afstand van de koninryken van Spanje en bevestigde dezen afstand met eenen solemneelen eed, hetgene de infante ook deed. Vervolgens nam Philippus zyne dochter by de hand, en gaf deze aen den koning van Frankryk. Nooit scheen er eene feest zoo schoon als die, welke men op het genoemd eiland gaf, in de tegenwoordigheid van eene menigte volks, dat zich rondom de rivier had zamen-geschaerd; te meer daer deze verbindtenis eenen algemeenen vrede tusschen de twee mogendheden te weeg bragt. De koninginmoeder, Anna Maria van Oostenryk, zuster van Philippus den IVe, had er ook het genoeg van haren broeder, dien zy sedert 45 jaren niet meer gezien had, te omhelzen, en van hare nicht, die de echtgenoot van haren zoon werd, aen haer hert te drukken.

Alphonse Perés de Guzman, patriarch der Indiën, nam den eed van den koning van Frankryk af, en de kardinael Mazarin ontving dien van den koning van Spanje. En omdat het volk getuige van de solemniteit zoude geweest zyn, opende men de deuren en vensters van de opgemelde kamer, ten einde eenieder openlyk de verzoening hunner souvereinen zoude zien. Vervolgens vertrokken na vele wederkeerige hoffelykheden, in den laten namiddag, de twee koningen met hun hof naer hunne verblyfplaetsen.

Eindelyk had er nog eene byeenkomst, voor het afscheid, op hetzelfde eiland plaets, ter welker gelegenheid er vele tranen werden gestort, voornamelyk op het oogenblik dat de koning

Lodewyk, de Infante, zyne echtgenoot, in zyne koets geleidde. Z. M. vertrok van daer naer St. Jean de Luz, alwaer zyn huwelyk den 9^e der voornoemde maend werd voltrokken, terwyl Philippus den weg naer Fontarabië nam. Beide koningen keerden van deze plaetsen, de eene naer Madrid, en de andere naer Parys, weder.

Alzoo eindigde deze belangryke huwelyks-verbindtenis, welke, na eenen bloedigen en aenhoudenden oorlog van gedurende 25 jaren, den vrede gaf aen de onderzaten der twee mogendheden.

De eindelyke sluiting van dezen vrede werd aen de wethouders van Turnhout, eerstelyk bekend gemaekt uit Brussel, door eenen brief, welken de provost J. Deproost (een Turnhout) op 9 meert aen den schout van Gierle behandigde (1), en welke zich verhaeste dezen te bestellen. By het ontvangen van deze tyding, die in de vryheid eene groote vreugde baerde, vereenigden zich de wethouders ten stadhuize, beschonken den voornoemden heer met wyn, en verlieten slechts de vergadering na eene kleine feest.

Het plakkaert van den voorloopigen vrede tusschen de twee koninryken was in de Kempen den 23^e january bekend gemaekt. De bode, die de officiële tyding des vredes op den 13^e der maend meert van Antwerpen te Turnhout bragt, werd feestelyk onthaeld, en met zyn peerd, in de herberg *den Hert*, op vryheids-kosten gelogeerd. Men betaelde hiervoor 32 gulden 5 stuivers.

Des anderendaegs van den vroegen morgen werd de vrede door het klokkengelui en het spelen van den beijaerd aengondigd; de triumphstaken werden geplant, en de gilden (2) werden voor den ongang opgeroepen. De muzikanten, die den *Te Deum laudamus* gezongen hadden, werden in den namiddag met wyn beschonken, en de burgers maekten zich tot feesten gereed welke dry dagen duerden.

Het is ongeloofelyk, met wat innerlyk genoeg men dezen vrede in geheel het land en in de Kempen vernam, en die een einde stelde aen de strooperyen, welke er door de soldaten en vagebonden, niettegenstaende den wapenstilstand of voorloopigen vrede, geschiedden.

Op 15 juny besloten de gecommitteerden van het land van Turnhout, nadat zy kennis hadden gekregen, dat H. H. de

(1) Zie bylage, litt. E.

(2) Id. 1.

prinses Amalia van Oranje, kortelings met haer gevolg het kasteel andermael zoude komen bewoonen, van by hare overkomst derzelve kenken te voorzien met twee vette kalveren, een schaep, twee lammeren, mitsgaders met eenige kiekens en wildbrad (1). Zy bepaelden verder, van later over het te geven geschenk aen de prinses, voor hare bewezene diensten, een besluit te zullen nemen.

In de eerste dagen van july vierde men ook in de vryheid den vrede, die gesloten was tusschen Engeland en Frankryk (2).

Den 17° july kondigde het klokkengelui de aenkomst van de prinses van Oranje aen (3). H. H. met haer talryk gevolg (4) had hare reis van 's Gravenhage over Zevenbergen gedaen, en was vergezeld van prins Willem, gouverneur van Vriesland. Verschillende karren hadden deszelfs reisgoed te Chaam en te Geertruidenberg afgehaeld.

Den 23° july besloten de gecoitteerden van het land van Turnhout, van aen hunne vrouwe, de prinses Amalia van Oranje, te vereeren, eene som van twaelf duizend gulden, uit dankbaerheid voor de menigvuldige diensten, die zy had bewezen, zoowel voor het bekomen van *exemptiën* van inkwartieringen van oorlogsvolk, als voor het verkrygen van *sauvegarden* by de condaesche en fransche garnizoenen te Diest, te Herenthals, te Theonville en te Diddenhoven (5).

Daer wy in ons vorig verslag over de strooperyen van de garnizoenen van Diest en Herenthals hebben gesproken, vermeen wy ook over die van Theonville en Diddenhoven eenen kleinen uitleg te moeten geven.

De prinses Amalia had van de commandanten dezer garnizoenen, in 1659, de gunst verkregen, dat zy hare baronie, het land van Turnhout, zouden geërbiedigd en er geene rooveryen gepleegd hebben. Deze garnizoenen knevelden en roofden anders by nachten onophoudelyk de inwooners, en vertoonden zich altoos maer met kleine benden (hoopkens soldaten) (sic). Na hunne strooperyen gedaen te hebben, hielden zy zich vervolgens schuil in de groote bosschen der Kempen, namelyk in die der abdy van Postel en in het land van Luik. Deze soldatenroovers, verstoutteden zich zoodanig dat zy te Wuestwezel, en op andere dorpen daer omtrent, gingen rooven en de ingezetenen

(1) Zie bylage, litt. F.

(2) Id. K.

(3) Id. K.

(4) Haer hofstoet moet groot geweest zyn, aengezien de wethouders voor het huren en opmaken der bedden van de dienaers, die buiten het kasteel vernachtten, tydens haer verblyf, betaelden 225 gulden.

(5) Zie bylage, litt. G.

gevangen namen; en door de santbergen van Beersse naer het land van Luyck voerden (sic).

Op den 31° derzelfde maend werd het bovengemeld geschenk van 12000 gulden aen de prinses Amalia, door de genoemde gecommitteerden, op haer hof (het kasteel) behandigd, en boden hare Hoogheid bovendien nog vier amen-rynwyn aen (6).

Behalve de feesten, die er voor den vrede waren gegeven, had men volgens bylage litt. L de schepen-maelyd dit jaer goed met eten en drinken; zelfs met twee muzikanten voorzien; en den geboortedag van H. H. de prinses van Oranje, ook welgeviert.

Op den 25° augustus had er andermael eene grootefeest in de vryheid plaats, welke de voorname personen van den omtrek naer Turnhout uitlokte. De wethouderen gaven op het stadhuis, ter eere van de prinses van Oranje haer gevolg, een luisterryk banket, dat, buiten den wyn, meer dan 187 gulden kostte. De studenten speelden ook denzelfden dag een schoon comediestuk, dat door een der rectoren was opgesteld geworden. Men moet over dit stuk zeer voldaan geweest zyn, wanneer men in aenmerking neemt, dat men twee amen-wyn aen de rectoren en studenten ten geschenke had gegeven.

In den herfst, op 27 november, werden er eenige karren met goederen en peerden, aen inwooners van Turnhout toebehoorende, te Wommelghem door de tollenaers aengeslagen. Deze tollenaers, door eenige soldaten gesterkt, namen dezelve in beslag, in weêrwil van vryheidsprivilegiën, omdat er op het kantoor binnen Antwerpen geene aengifte, die men niet moest doen, was geschied. De Turnhoutsche wethouderen protesteerden hiertegen, en namen hunnen toevlugt tot den raed van Brabant, om de voorregten (privilegiën) hunner inwooneren te doen handhaven.

Alvorens dat over dezen aanslag, in 1661, uitspraak was gedaen; werd hy door eenen anderen opgevolgd. Wy zullen in ons volgende verslag hiervan, alsmede over de gemelde privilegie, verder gewagen.

1760.

Aen den bloedigen oorlog in Duitschland, tusschen de keizerin Maria-Theresia en den koning van Pruissen, was niettegenstaende de behaalde overwinning op de pruisische troepen door den oostenrykschen generael Laudon, nog geen einde te voorzien.

(6) Zie bylage, litt. H.

Deze overwinning werd te Turnhout door de burgers en al de gilden met luister gevierd.

De recruteurs van de regimenten Losrios en Leclercq waren nog altyd aen 3 stuijers per dag, by zekeren F. Baeyens in kwartier: Turnhout betaelde aen dezen, voor die inkwartiering, 190 gulden 16 stuijers.

Het was ook niet zonder reden, dat men eenen inval, die gelukkiglyk geene plaets had, van de hanoversche troepen vreesde, die op de grenzen hier en daer verkenningen maakten, terwyl de stad Wezel was belegerd.

De heer controleur van 's ryks belastingen in de vryheid, met name Drion, dewelke waerschylyk door familie-betrekkingen in staet was, van dienst aen de stad te bewyzen, gelastte zich om over die verkenningen en belegering inlichtingen in te winnen en te geven.

Den 17^e meert werd er door de wethouderen der vryheid besloten, van over de handelwyze van hunnen hoofdschout, jonker G. A. de Fierlant, een vertoog-schrift aen den souverainen raed van Brabant in te dienen. Zy bekloegen zich by dit rekwest (1), dat hy het plaecaert van 1711, vernieuwd in 1754, betrekkellyk het onderhouden van de zon- en feestdagen, de vergaderingen in de herbergen en het tappen van bier na 9 ure 's avonds, de spinningen, de bruiloften, de uitvaerten en jongmans-gilden, al te streng naging, en dat hy zyne dienaers gebruikte om de uitvoering er van te achtervolgen.

Zy beweerden by evengemeld vertoog-schrift dat het genaemd plaecaert voor het platte land was uitgegeven en voor Turnhout niet toepasselyk konde zyn, aengezien deze plaets, sedert de 13^e eeuw als stad was bekend en altoos van de privilegiën en prerogativen (voorregien) die aen de steden waren toegekend, had genoten enz. enz.

Ten gevolge van het indienen van gemelde klagt verklaerde het hof by zyne ordonnantie van 20 july (2) dat de schout en de dienaers van justicie den vryen ingang behoorden te hebben in de herbergen, tavernen en jeneverhuizen om aldaer na de bepaelde uer de persoonen te kunnen herkennen en te *calengeren*. Over de huiszoekingen en uitvaerten in particuliere huizen wordt er geen woord gerept.

Daer ieder kwartier de justicie-regten moest betalen, van de kwaaddoeners die gevangen en gevonnisd werden (3), is het zeer

(1) Zie bylage, litt. M.

(2) Id. N.

(3) Voor het vangen van ieder kwaaddoener werd er 14 gulden betaeld.

waerschylyk, dat men de strengheid van den hoofdschout, wat al te veel vergrootte.

De streek was immers niet veilig, men randde verschillende persoonen op de publicke wegen aen, onder andere den heer Debrickner, heelmceester te Gierle, en men plunderde op hetzelfde dorp, in augustus, de hoeve van P. A. Peeters, en de hoeve van N. Bluekens, te Weelde, uit.

Er werden ook dit jaer, door het geregt te Turnhout, acht persoonen voor dievery en landlooperij gebannen. Eene van deze persoonen werd voor zyne banning gegeeseld.

Den 51^e meert werd eene algemeene patrouille in de Kempen bevolen, om de deserteurs, dieven en landloopers te vangen. Op iedere plaets of dorp was hiervoor een kapitein genoemd, en in het land van Turnhout gaf de hoofdschout aen deze kapiteins, by geslotene brieven, onderrigtingen, op welke wyze zy zich moesten gedragen.

In de opgemelde maend augustus werd de bisschop van Antwerpen in de vryheid met geesdrift ontvangen. Al de geesteliken, vergezeld van de wethouderen, alsmede van de gilden, de studenten en de scholieren, met hunne wapperende vanen, van eenē menigte burgers en de kinderen, die met den Paschen te voren hunne eerste Communie hadden gedaen (*), gingen den Bisschop tot buiten de stad te gemoet, en begeleidden hem, onder het gelui der klokken, tot in de St. Pieters-kerk.

De turnhoutsche wethouderen boden Z. Em., in een opvolgend bezoek, 20 potten rynwyn, voor den ecrewyn, aen, en bekostigden in het gasthuis zynen maelyd, waerop al de geestelyke en wereldlyke overheden genoodigd waren.

Men betaelde voor deze maelyd honderd gulden.

Tydens het najaer ontstond er in het land eene besmettelijke veeziekte, voornamelyk op de hollandsche grenzen; welke groote verliezen aen de landbouwers deed ondergaen. De gouverneur-generael verbood, om den voortgang van die ziekte te belotten, den 9^e december, van nog mest uit de stallen weg te nemen of te vervoeren.

Overigens kan men zich, by vergelyking van de jaren 60, der dry vorige eeuwen, gemakkelyk overtuigen, dat deze weinige rust voor de bevolking opleverden, welke telkens met muniteryen, oorlog af strooperyen gekweld waren.

(*) Men gaf van wege de vryheid aen deze kinderen honderd veertig corenten koecken, waer voor men 7 gulden betaelde. De gilden werden met bier beschonken.

Eindelyk is het ons zeer aengenaem, aen UEd. nogmaels onzen welmeenenden dank voor uwe raedgevingen en medewerkingen te kunnen betoonen.

Aldus gedaen en voorgelezen in de openbare zitting van den gemeente-raed te Turnhout, datum als boven.

Ter ordonnantie :

De Burgemeester,

De Secretaris,

J. A. A. DIERCKX.

P. J. HEUVELMANS.

BYLAGE.

A.

BY DEN CONINCK

*Onssen Schouteth van Antwerpen ende Merckgrave ons lants
van Ryen oft zynen Stadthouder Saluyt :*

Alzoo overmits dese leste langwylige oorlogen vele ende diversche van onsen ondersaeten ende andere, hen tot ledigheyt begeben hebben, zonder te willen wercken oft yet ter handt te trecken, om eerlyck heuren cost te winnen, maer loopen achter steden ende landen ende dagelycx hanteren die herbergen ende tavernen zulex dat sy diekwils binnen de voors. steden vele leelycke feyten ende misdaden doen, ende oock ten platten lande den landman verdrucken, afteeren, ende hem t zyne ontweldigen. Ende dat arger is comen somtyden met hoopen in groote getalle en met geweld hand, zoo wel te voet als te peerde hebbende heur hoofluyden ende capiteyns, tot in de voorgheuchten van de voors. steden ende oock ten voors. platten lande, overvallende, smaderen beroevende, ende affbrandende kereken eloosteren ende der goede luyden huysen, hebbende daer en boven hen verwordert jegens der justicie op te staene en de onsse officieren aen te tasten, zulex dat eenige van de lant officieren by hen dootgeslagen vermoort ende heure huysen berooft syn geweest 't welek is jegens God, der justicie en gemeyne rust ende welvaert Waeronne wy de zaken voorschreven overgemeret Regeerders daer inne te versien, ende doende dofficie van eenen goeden oprechten Prince, onsse ondersaten van alle afteringe, overlast, geweld, ende verdruckingen te beschermen, ende verhoeden, ende opdat de voors. leelycke affgryseleycke ende onverdrageleycke feyten ten exemplen van anderen gestraft ende gepuncert

mogen worden, alsoet behoort hebben by advyse ende deliberatie van onssen zeer lieve ende beminde zusters die Hertoginne van Parme ende van Plaisance, voor ons Regente ende Gouvernante in onsen lande van herwaerts over ende van onsen zeer lieven ende getrouwen die luynen van onssen Rade wesende gestatueert ende geordonneert statueren en ordonneren die poincten en artieelen hier na volgende :

In den iersten dat alle ende een yegelyck, zoo wel onsse officieren als die van onssen Vassalen en Smaetrechere van desen onssen lande en hertochdomme van Brabant ende van Overmase indifferenteleyken, ende oock andere particuliere persoonen zullen mogen aantasten, vangen ende vervolgen zoo wel in steden als ten platten lande hebbende vaste woonstede oft nyet in wat plaetsen dattet oock waere, geprivilegeert oft nyet geprivilegeert alle kerecroovers, verraders, moordenaers, knevclaers, dieven, straetschenders, ende brantstichters, al waert sake dat de selve man metten brande gedreycht en hadden ende diergelycke misdadigers ende quaetdoenders, nyet tegenstaende onsse versekertheit oft geleyde die zy mogten hebben verkregen, oft alnoch souden mogen vererygen, van wien dat het oock waere, behoudelyk nochtans dat men zal gehouden worden deselve over te leveren den officieren van de plaetsen, daer die gevangen en aengetast zullen wesen om daer van exemplere punitie en de straff gedaen te worden zoot behooren zal. Welck officiers de voorschreven overleveringe gedaen zynde, zullen oock gehouden wesen de selve gevangen zekerleyken te doen bewaeren, ten eynde dat dyc buyten gevangenisse nyet en breken oft oetcomen, ende dat daer af punitie gedaen mach worden als voren, op pene van privatie van heure officien ende te moeten betalen de costen die men doen zal, om de voors. vuytgelopen gevangen en wederom te brengen, mits gaders alle schaden die van de voors. versuymnisse soude mogen geschieden, ende daer en boven arbitrayecken gestraft te worden, nae gelegentheit van der zaecken, Ende want de voors. quaetdoenders heure misdaden soe bedectelyken ende secretelyken doen als hen mogelyk is willen ende ordonneren wy dat eenyegelyck van de voors. officiers ende andere sullen mogen aantasten ende vangen alle de ghene, op de welke men groote behemete en apparente suspisie soude mogen hebben dat de selve van den hoop getale oft geselschappe van de voors. quaetdoenders souden mogen wesen, om die geleyvert ende gestraft te worden als boven, Ende om de bate, en de achterhalen de medeplegers ende compliceen van den voors. delinquanten, wy ordonneren insgelyck dat alle officieren, die eenige van den voors. quaetdoenders gevangen ende geexamineert zullen hebben gehouden zullen worden terstont ende secretelyken by geschrifte te senden copie autentycke van heure informatien ende examinatiën aen den officiers daer de voors. medeplegers oft compli-

een hen onthouden ende verbergen, al waeren de selve officieren oick woonachtig buyten onsse voors. lande ende hertogdomme van Brabant, op pene van arbitrale correctie, ende gemeret dat eenighe van onsse officieren oirsake nemen hen hiervan te willen excuseren onder tdeksel van den costen die zy daer toe moeten doen, ende dat men hen de selve nyet en wil passeren als costen van justicie zoo ordonneren wy by dezen den president ende luynen van onssen rekeningen in Brabant, dat sy den voors. officieren zulcken costen lyde ende passeren in de rekeningen van heuren exploitien als costen van justicie, ende om die apprehensie van den voors. quaetdoenders te beter te mogen doen, zunderlinge als de selve in merkelyken getale zyn, ende dat doffieie binnen de plaetse nyet gereet of sterck genoegh en is om de apprehensie en de aantastinge daer van te doen zoo zal men den clocke van den parochie oft dorpe aldaer zy syn, mogen slaen, oft andersints de gemeente ende lantsluynen vergaderen om meerder hulp ende bystandt te hebben ende sullen de selve ende haere nagebueren gehouden worden ten voors. clockslage oft deerst onderteecken hen gereet te maken wapenen ende ter voors. assistentie te loopen, op pene indyen sy sulcx niet en deden, gehouden en gerekent te wesen als fauteurs van de voors. quaetdoenders welke clocke om dese ende geene andere zaken geslagen wesende, sullen insgelyck de naestgesetenen gebueren van den onliggende dorpe oft dorpen huere clocke mogen slaen ter ordonnantien, ende by consente van den officier pastoor oft yemanden van der weth van der selver plaetsen ende andersints nyet, om terstont gereet te wesen te doene tgeene dat hen by den voors. officier oft den wethouderen gelast ende bevolen sal worden, ende want men bevindt dat de voors. quaetdoenders der justicien wederstaen ende resisteren oft met geweld willen oetcomen vuyt ten handen van den gene die de selve willen vangen, soo accorderen wy dat een yegelyck de voors. quaetdoenders indyen zy resisteren, zal mogen vangen ende overleveren tsy levende oft doot zonder daer omme eenichsints jegens der justicien oft heur vrinden te misdoen oft misbruycken verbieden en interdiceren een yegelyck ten voors. platten landt oft elders geseten de voors. quaetdoenders te herberghen hen teten oft te drincken te geven ende administreren behulplich oft gunstich te wesen in wat manieren dattet waere, maer die gene die van de selve sullen wete te spreken sullen gehouden worden den officier van der plaetsen terstont daer van tadverteren, op pene van selve gestraft te worden als de voors. quaetdoenders, sonder dat sy hen derhalven sullen mogen onschuldigen onder tdeksel dat sy vreesen afgebrant te worden of andersints, ende om der gevuclycker ende lichtelycker de voors. quaetdoenders tachterhalen ende becommen, dat de gene die hen int vervolgen van eenigen quaetdoenders gestelt ende een oft meer van dien aengetast ende gevangen sullen hebben, sulcx dat die

selve in gevangenisse gestelt worden zullen hebben van cleken der voors. gevangenen vyftich guldenen, daer aff die vyfentwintich alleen hebben sal die gene die eerst de handen daer aengeslagen sal hebben, ende reste zal onder den anderen gedeylet worden, waer van de betalinge terstont gedaen sal worden, by handen van den rentmeester van 't quartier daer de voors. apprehensie gebeurt sal wesen ter tyt ende wylen tot dat by ons anders daer inne geordonneert sal worden, ende dat allen de gene tzy mans oft vrouwe persoonen die misdaden gedaen sullen hebben, ballingen of andere, zoo verre dat sy de voors. quaetdoenders oft wyzen van dien aenbrengen oft weten te thoonen, zulex dat sy daer deure gevangen worden, gratie oft pardoen sullen hebben van heur misdaet, alwaert dat sy vant getal ende geselschap van denselven quaetdoenders geweest hadden. *Ende alzo wy verstaen* dat de hoofden ende Capiteynen van de voors. quaetdoenders, zomwylen van de selve quaetdoenders nyet bekent en zyn, maer volgen hen by een, ende vergaderen heure crachte als hen zulex van noode dunct edegeneert, ende met vermoede ende gestopte aensichten, willen wy daeromme dat de gene tzy mans of vrouwe persoonen die eenige van de voors. hoofden ende Capiteynen aenbrengen sullen als vore nyet alleenelyk gratie ende pardoen van syne misdaden hebbe sal maer daer en boven oick vyftich gulden in gelde daer van sy betaelt sullen wesen by den voors. rentmeester van den quartiere, daer de voors. quaetdoenders gevangen ende geexecuteert zullen worden, *dat de voors. officieren* ende wethouderen int gene des voors. is sonmeerlycken ende sonder figuer van proces procederen sullen, opdat de executie daer van des te geringer gedaen mach worden, *ordonnerende voorts wel* ernstelycken dat de voors. quaetdoenders soo wel die gene die alreede gevangen zyn, als die alnoch gevangen sullen mogen worden, om den anderen des te meer vreeze ende exempel te geven by den voors. officieren ende wethouderen levende geexecuteert zullen worden tzy by den vier oft op een radt naer den eyseh van der misdaet, zonder by den voors. officiers oft wethouders daer inne te mogen useren van eenige dissimulatie, veranderinge oft verminderinge, op pene dat men jegens de selve procederen sal als fauteurs van den voors. quaetdoenders *interdicerende ende verbiedende* allen onsen officieren generale en particuliere, ende insgelycx dyen van onssen vassalen smaetcheeren ende ondersaeten van de voors. delicten oft ander quade ende afgryselijke strecken eenichsints te composeren, willende dat de gene die bevonden sal worden ter contrarieren gedaen te hebben gepuneert sal worden by de selve doot oft supplicie als de voors. quaetdoenders soude gestraft geweest hebben. *Ende alzo wy* volcomelyk geïnformiert zyn dat vele van de voors. quaetdoenders oft andere dyergelycke hen betrouwen op de geleyden die onsse voors. officiers ende die van onsse vassalen hen geven ende dat van langen termyn, oft by verlenginge van den eenen

tyt tot den anderen, ende van sess tot sess weken of dat deselve officiers metten voors. quaetdoenders commuteren oft dissimuleren jegens en in bedroch van onsse placeaten hier voirmaels derhalven gepubliceert, hebben mits die gestatueert ende geordonneert, statueren ende ordonneren wel expresselyk by desen, dat nyemant van onsse voors. officieren oft anderen den voors. quaetdoenders voorttaen eenige geleyden en sal mogen geven directelyk of indirectelyk oft jegens den selven gebruycken van eenige oochluykinge dissimulatie of andere bedroch op pene van gestraft te worden als de voors. principale delinquanten ende oock van nulliteyt van de voors. geleyden, sonder aenschouw te nemen of de voors. officiers vermochten de selve geleyden te geven oft nyet, noech op de excusatie die zy zouden mogen doen in wat manier dat het waere, ende aengaende van den delicten als simple doodslagen ende dieveryen sullen de voors. officiers zoo wel die onsse als die van onsen vassalen ende smaetcheeren eens sonder meer daer van geleyde mogen geven vorenen termyn van sess weken alleenelyk. Ende dat van delicten gecommetteert synde onder heure jurisdictie, ende nyet voerder of andersints op pene van nulliteyt van de voors. geleyde ende daer en boven dat de selve officiers daer van arbitralyck gecorrigeert sullen worden na den eyseh van saken. *Wy ordonneren oock* dat deen lantheerlicheyt oft plaetse dander nyet en sal mogen bevyren, maer sullen de voors. delinquanten van heure misdaden gepuneert worden alomme over onse voors. landen. *Zullen insgelycx alle officieren* van de steden vryheden ende notable dorpen gehouden worden tot diverse stonden en zunderlinge by avonden te visiteren die straten herberge tavernen ende cabarettten, om te weten wat volck hen op de straten vuyt ende in de voors. herbergen tavernen en cabarettten hanteert en logeert, Ende de gene die bevonden zullen worden zuleke quaetdoenders ontfangen oft gelogeert te hebben, al waert oock dat zy maer apparente suspicie op de selve en hadden, zonder den officier daer van tadverteren zullen gestraft worden als fauteurs van de selve quaetdoenders. *Ende want wy bevinden* dat de voors. delinquanten hen vertrecken in de herbergen tavernen ende cabarettten gestaen in de voorghechten van de voors. steden dorpen of gehuchten; verbieden oick daer omme dat voorttaen nyemant in de voors. plaetsen eenige herbergen oft tavernen van hier oft wyn en sal mogen houden op de verbeurte van voors. wyuen ende bieren ende daer en boven arbitralycken gecorrigeert te worden aen lyff ende goet na den eyseh van der zaken ten ware by expresselyk consent van den heer oft zynen officier ende dyen van der weth van der voors. plaetsen, wel verstaende dat de selve heer officier oft andere van de voors. weth oft yemant van hen luyden voort voors. nyet en sullen mogen nemen 't sy by maniere van gratuiteit oft andersints, op pene ende correctie arbitrael als boven. Ende gemerct

dat de voors. delinquanten om te bat (*) verborgen te wesen hen diekwils vertrecken in herbergen tavernen ende cabarettien buyten die dorpen en de wegen staende, verbieden daeromme insgelycx eenige herbergen tavernen of cabarettien aldaer te houden, op pene dat die selve afgebroke ende de materielen van dyen tonsen proufytte of van den hier dient behooren zal geconfisqueert en verbuert zullen worden. *Wy willen ende ordonneren* voortaan dat alle die geene die eenige huysen verluieren terstont visiteren ende hen informeren sullen wat persooenen in de selve huysen wonen, van waer die comen ende wat dat sy doen ende ter handt trecken ende dat die voors. huysheer voortaan geen huysen oft cameran nyemanden en verluieren ten zy dat zy eerst weeten van wat quartier zulke huerlingen comen, en van qualiteyt ende handteringe ende leven de selve zyn, Ende indyen sy eenige suspicie oft bemoedenissen hebben dat zulken huerlingen van quaden en gereproveerde leven zyn, dat sy selve terstont den officier van den plaetsen laeten weten, op pene van gecorrigeert te worden als de voors. delinquanten oft andersints na den eysch van der saken, Ende want de voors. quaetdoenders huere gestolen goeden ende proyen weten terstont secretelyck te vercoopen den oude cleervercoopers ende anderen zoowel in de voors. steden dorpen ende voorgheuchten als ten platten lande tweelck den selven delinquanten groote oorsake en beletsel geeft om heur misdaden te doen continueren, soo verbieden wy van nu voortz allen oude cleervercoopers ende andere van eenige persooenen van wat qualiteyt oft conditie die zyn te coopen vermangelen verwisselen te pande ontfangen oft in heure huysen te aenveerden eenige cleeden oft andere meubelen oft huysraed te weten in den winter voor den acht uren smorgens ende nae noen voor den twee uren tot savents ten vier uren ende in den somer tot seven uren. Ordonnerende dat die voors. oude cleervercoopers de selve goeden int openbaer sullen moeten ontfangen oft voortstellen acht werkedagen lanck gedurende, sonder die te bedecken; oft binnen den selven tyde de voors. cleeden te veranderen of breken, oft daerinne eenich ander bedrog oft logene te gebruycken. Ende dat eenyegelyck syn goet sal moghen vendicieren ende wederom nemen sonder gehouden te wesen te betaelen den prys die de voors. oude cleervercoopers oft andere voor die selve cleedieren gegeven souden hebben, op pene van eenwelyck gebannen te worden ende andere arbitrale correctie, ende indyen de selve oude cleervercoopers oft andere geaccuseert oft verwonnen worden mede delachtich te wesen, oft van de voors. deliete geweten te hebben of dat sy sulke goeden gewoonlyck te coopen, zullen in zulken gevalle gecorrigeert worden als de voors. principale delinquanten *Wy verbieden insgelycx* allen herbergiers, cabarettiers ende taverniers te coopen te pande te nemen oft houden voor de verteerde costen, van

(*) Beter.

gasten, dye sy nyet en kennen oft weeten dat eerlycken huysen zyn eenige cleeden juweelen oft ander meubelen, ende indyen deselve gasten geen ander middel en hebben om te betalen ende voldoen de voors. verteerde costen, zonder zulcken goeden te pande te stellen, zullen die voors. herbergiers cabarettiers oft taverniers in sulcken gevallen gehouden worden binnen vierentwintich uren den officier van der plaetsen daer van adverteren mitsgaders van de qualiteyt ende conditie van de persooenen die zulcken panden gelacten zullen hebben. Dat nyemant tsy goudtsniet oft andere, en zal mogen coopen oft te pande ontfangen voor wissel oft andersints, eenige materialen van gout oft silver groot oft cleyn, in geender maniere, indyen sy (des besocht synde) heuren vercooper oft man nyet en souden cunnen bethonen, ende dat op pene als boven, *welke goudsmiden* zullen insgelycx gehouden worden openbaerlycken voort te stellen tgene dat zy gecocht sullen hebben; zonder tselfde te mogen veranderen oft breken oick voor eenen tyt van acht dagen lanck geduerend ende op pene als boven ten waere nochtans dat sy kenden die persooenen van wien zy de selve materialen gecocht sullen hebben, ende zullen oick die proprietarissen hen goet mogen vendicieren als boven. Desgelycx de keuckbaerden houdende tafel van leeninghe sullen oock gehouden worden hen te reguleren aengaende die materialen van gout oft silver groot oft cleyn soo voors. is. Ende en sullen oock geen goederen in pande mogen ontfangen daer van sy merckelyk ende apparente suspicie soude moghen hebben dat de selve gestolen souden moghen syn op arbitrale correctie, ende want men bevindt den meestendeel van de cremers schoelappers keteleers cuypers ende dyergelycken, dese anders nyet en doen, dan achter lande reysen, affsetters straetschenders, dieven ende quaetdoenders te wesene ende dat de selve der gemeynen welvaert zeer schadelyck zyn, verbieden daer om den selven wel scerpelyck voortaan van huys te huys te gaen met hen cremerye ketelen oft meerssen, dan alleenlyck binnen den dorpe ende jurisdictie daer zy woonachtig zyn, ende indyen sy in andere dorpen oft prochie gaen willen sullen gehouden wesen den gemeynen wech te houden ende heure cremeryen ketelen en meerssen te coop te stellen op de mercten en de andere openbare ende gemeene plaetsen van elcken dorpe oft prochie ende elders nyet, Ende dat op pene van gegeesselt te worden voor deerste reyse ende voor den tweeden reyse van den bannic, ende indyen men bevondt dat de voors. cremers schoelappers keteleers cuypers en dyergelycke oft oock eenige vagebonden oft bedeleers eenige pycke geeyserden stock, stinckroer busse oft dyergelycken wapenen droegen zal den officier in sulcken gevalle denselven de voors. wapenen terstont mogen affnemen ende die vangen ende hem meerder informeren van de qualiteyt van heure persooenen nae behooren, tot

welcken eynde ende om de voors. delicten te verdryven ende extirperen en de voors. vagabonden vreesse aen te doen, ordonneren wy voorts wel expresselycken dat nyemant van wat state qualiteyt oft conditie hy sy hem en vervorderen binnen onsen voors. lande van Brabant ende van Overmaze tsy in steden oft daer buyten te gaen teeren of leven op onse goede ondersaeten sonder syne costen te betaelen op pene van de galge, *insgelycx*, alle ledichgangers ende vagabonden die geenen dienst oft onderhoudt en hebben sullen hen van stonden aen moeten vertrecken elck nae zyn landt ende quartier van daer zy zyn, zonder de voors. astringe oft overlast te doen op pene als boven, ende opdat de voors. ledichgangers vagabonden oft andere levende op de lantman sonder betaelen soo te lichter achterhaelt mogen worden soo consenteren ende ordonneren wy dat een yegelyck soo wel onsse officiers als die van onssen vassalen ende ander particuliere persoonen indifferentelyck de voors. ledichgangers ende vagabonden sullen mogen aentassen ende vangen alomme binnen onssen voors. lande van Brabant ende van Overmaze onder wat jurisdictie dattet zy, behoudelyck nochtans dat men na de voors. apprehensie gehouden zal worden desen te leveren den officieren van der plaetsen daer die gevangen sullen wesen oft onssen drossaert van Brabant oft provoist van onssen huise, den welcken ende elcken van hen besunder wy bevelen ende ordonneren wel ernstelyck dat de selve gevangen wel seerpelyck tondervragene ende examineren van heuren leven hanteringe ende conversatie, ende ware op dat zy leven, ende indyen zy daer op geene genoechsame ende behoirlycke antwoorde en kunnen geven zullen ter pynbank ende torture geleyt worden sonder voordere indicie, om daer van punitie gedaen te worden, mede gelegentheyt van heure delicten en misdaden, *vercleerende oock by desen* dat ledicheyt ende nyet hebbende goets genouch om daer op te mogen leven genouchsaem indicie is, om die voors. gevangen ter bancken ende torture te leggen, ten zy dat de selve behoirlyck gepurgeert waeren, in welcken gevalle willen wy dat de selve by onsse rechteren ende dien van onssen vassalen gejudgeert ende getermineert worden, zonder enich wederseggen oft swaricheyt, verbiidende den herbergiers taverniers cabarettiers oft andere, enige van den voors. vagabonden oft hunne medeplegers oft aenhangens te logieren ontfangen bergen oft favorizeren maer zullen gehouden worden de selve onse officieren oft dien van onssen vassalen aen te brengen om daer van justicie ende straff gedaen te worden als boven, ende dat op pene van den banne ende andere arbitrale correctie bevelende voor meer den voors. officieren respectivelyck dat eenyegelyck in syn quartier goede vliet (*) ende neersticheyt sal doen ende hem behoirlyck quytten int vangen en

(*) Vlyt.

appreghenderen van de voors. ledichgangers ende vagabonden op pene van hen officie gepriveert te wesen indyen zy des in gebreke bevonden waeren, ende oock *inhabit* te wesen enige andere officien meer te bedienen en voorts op arbitrale correctie ende daer en boven betaelen alle costen ende interesten de welcke souden mogen toecomen deur dien dat die voors. vagabonden nyet gevangen en soude geweest hebben. Ende oft gebeurde dat die geene vagabonden wesende in merkelycken getale den voorn. officiers wederstonden ende resisterden, sullen de selve officiers alsdan onse ondersaeten tot heure assistentie mogen nemen, by middel van cloekslach oft andersints, welcke onse ondersaeten oock verbonden sullen wesen den voors. officiers by te staen en te hulpe te comen op pene ende indervuegen als boven ende indyen de voors. officiers heure sergeanten dienaers oft assistenten enige van de voors. wederspannigen oft rebellen quetsten oft ter dootbrochten en sullen de selve daer inne nyet misbruycken jegens ons der justicie oft de vrienden ende magen van sulcken wederspannigen gelyck oock geseyt is aengaende den anderen quaetdoenders, ordonnerende alle rechteren scepenen ende wethouderen den welcken onsen voors. officiers oft deen van onse vassalen enige van de voors. ledichgangers vagabonden oft overtreders van dese onse tegenwoordige ordonnantie aenbrengen ende denuncieren sullen tegens den selven te procederen tot capitale ende criminelle condemnatie als boven geseyt is, soo geringe als hen kennelyck ende gebleken sal wesen, dat die op den lantman geleest hebbe sonder betaelen, alwaert dat de selve hem daer van nyet en beelaechde ende oock verclaerde van alsulcken astringingen nyet te willen hebben, sonder dat de voors. rechteren ende wethouderen de voors. condemnatie zullen mogen vuytstellen oft vertrecken oft de pene te modereren veranderen oft verminderen in enige manieren, Ende sullen de selve rechteren ende wethouderen indyen sy sulcededen by onsen procureur generael daer van gecallengert ende van heure officien gestelt, ende daer en boven van onssen wegen arbitrayck gestraft worden als navolgende t placeet by wylen hoochloffelycker gedachte den keyser Kaerle de vyfde des naems onse Lieve Heer ende Vadere (wyens ziele God genadich zy) opt stuk van de voors. vagabonden hier voormaels gemaect ende gepubliceert int jaer XV twee en viertich by maniere van eeuwige edicte ende om stonden aen en der te bat onse voors. lants ende hertochdomme van Brabant en van Overmaze te zuiveren van de voors. quaetdoenders ende vagabonden ordineren wy aen allen onsse officieren ende anderen dien dit aengaen mach dese onse tegenwoordighe ordonnantie binnen drye dagen dat sy de selve ontfangen zullen hebben, mitsgaders oock dordonnantie gemaect int jaer XV eenendertich op stuk van de bedelaers te doen kundigen ende publiceren alomme

binnen de limiten van heure jurisdictie daer men gewoonlyck is, nytroepingen ende publicatien te doen, oick op arbitrale correctie van den officieren oft rechteren die hen devouder nyet gedaen en souden hebben, van de voors. publicatie te doene. Ende alsoo wy verstaen dat de voors. officiers ende rechteren die heur negligentie ende onnachtsaemheyte eensdeels oirsake zyn van de voors. inconuenienten ende dat de voors. delinquanten nyet gevangen ende gecorrigeert en worden zoot behoort oick dat er sommige van de selve officieren of heur stedchouderen ende dienaeren met de voors. quaetdoenders comminieren ende dissimuleren ordonneren daeromme allen rechteren officieren ende heure stedchouderen ende dienaeren int gene des voors. is alle behoirlycke neersticheyt te doene ende heur eedt daer inne te quytten op pene van sulcx op hen respectievelyck te verhaelen aen den lyve, ende daer en boven van heur officieren gestelt te worden ende voort in onse indignatie te vallen willende dat onse procureur generael jegens sulcke gebrekelycke rechteren ende officieren ende elcke van hen besonderlyck procederen sal soet behoort, om daer over exemplaire correctie en straff gedaen te worden. Alles by manieren van provisie ende ter tyt en wylen toe dat andersints daer inne geordineert zal worden vuytgesundert tgene datter gelisponcort is op stuck van vagabonden en bedelaers als wesende tselfde gedaen voor een eenwich edict ende gebot tweck wy willen ten eeuwigen dage wel ende scerpelyck onderhouden te worden ende ten eynde dat nyemandt van dese onse tegenwoordige ordonnantie ende statuyt ignorantie en soude mogen pretenderen ontbieden ende bevelen wy zeer scerpelyck by desen dat zy ende zonder vertreck vuytroept en publiceert wat oick de voors. ordonnantie van den jare eenendertich soo voors. is procederende ende doende procederen tegens den overtreders by executie van den penen boven verhaelt zonder eenige gunste gratie dissimulatie oft verdrach des te doen met dies aer aeneleest geven wy den voors. rechteren ende officieren elck int zyne volcomen macht autoriteyt en zunderlinge bevel, ontbieden ende bevelen eenyegelyck dat zy den voors. officiers doende tgene des voors. is ernstelyck verstaen ende obedieren, want ons alsoo gelieft.

Gegeven in onser stadt van Brusselle onder onssen contresegele hier op gedruet den achtsten dach van meerte XV t zestich.

B.

Wy Henrick Vanroye ende Peeter Wagemans schepenen bynnen der Vryheyte van Hoogstraeten, doen te wetene oirconden en certificeeren voor de gerechtige waarheyte, ende dat ten ernstigen versuecke

van Henrick Jan Peeters ingeseten der Vryheyte voors., dat de selve Henric is van enen wettigen ende getoonden bedde, en dat de selve genoech bynnen der Vryheyte van Hoogstraten getoont heeft wel denchdellyck ende eerlyck met eenyegelyck ende zynen gebueren geleest en geconverseert heeft, gelyck een goet eerlyck persoon behoort en schuldich is te doene, dat oick deselve Henrick metter woon van hier niet vertrocken en is, om eenige schulden oft quaede feytenen, noch oick van eenighe quaede secten oft heresien besmet synde, dat wy yedt weten oft mitter waarheyte verstaen hebben, maer dat de voorsereven genoech indient hem gelieft alhier weder mach comen bynnen der Vryheyte voors., mitter woon, gaen ende comen als een ander goet gesel ende des toireonden van tgene des voors. staet hebben wy scepen voorn. onse segelen hier onder opt sparq van desen gedruet op den sestien september anno XV t zestich.

(Get.) WAGEMANS.

C.

EXTRACT UIT DE KERKMEESTERS REKENING.

Item den XXVI Augusty betaelt Frans Van Sealuynen van timmerwerk aen den grooten Toren als dat hy een hooren boom vuyt heeft genomen die den donder int stucken hadde geslaegen en daer een anderen weer in gedaen en kepers in gevuecht met oick een nieu vaengat gemaect daer aen gevrocht vier dach met zyn jongers dach XVI st. 3 rinsgulden 12 stuivers.

D.

EXTRACT UIT DE BORGMEESTERS REKENING 1559-1560.

Item betaelt Bartholomeus Lant ter ordon. als voor die verteerighe geschoneken den Provost 6 rinsgulden 2 st. en den Procureur Generael met den Raedsheer Parys in twee stonden 9 rinsgulden 19 st.

Item 6 stopen wyns gepresenteert aen Mr Hendrick Hovelmans Raedsheer 2 rinsgulden 2 st.

Betaelt aen den rentmeester voor wyn gepresenteert den Prins van Orangiën 2 rinsgulden 8 st. Noch vier stopen wyns den heere Van Brederode en myn Vrouwe Van Lalaing.

E.

Myne heeren,

Met bringer deser den h^r Schouteth van Gierle en hebben niet comen laten ul. te verwittigen voor eerst als dat wy door order van Synce Ma^t desen naer noen hebben affgeveerdicht onse boden aen alle steden van Brabant en Overmase, ten eynde sy souden hebben te publiceren op den 18^e deser den lanckgewenschten peys tussehen die twee croonen met ad^{tie} van lof aen den Almogenden, en te doen de *Triumphe* in soodanigen cas *geuseert*, tegene duren sal dry dagen.

Ul. geaffecteerden Dienaer

(Get.) J. PROOST.

Brussel 9 Marty 1660.

Myne heeren die Schepenen, Regeerders en Raet der stede en Vryheyt van Turnhout.

F.

EXTRACT UIT HET RESOLUTIE BOEK DER STAD EN LANDE VAN TURNHOUT.

15 juny 1660.

Op t beschryven van den heere hoofd-Schouteth synder op der heeren huys gecompareert Mathys Empsens, Adriaen Vermeulen, G. Wouters en W. Willems, schepenen voor Turnhout, Christiaan Cels en Goyvaert Thecus resp. stadthouder en schepenen voor Arendonck, Jan Valentyns schepenen voor Poppel, Jan Buyex, schouteth voor Ravels, Nicolaes Pauli, schouteth voor Gierle, Wouter Van Steenhuyse, schouteth voor Lille en Wechelderzande, Abraham Vanlaer, schouteth voor Vosselaer, Henri Hanegraeffs secretaris voor Beersse, Dominicus Bleyens en Gysbrecht Mertens, resp. schepenen voor Merxplas, Henri Schuermans schepenen voor Baerle.

Alle gecooiteerde der stad en Vryheyt en lande van Turnhout;

Aen de welke is voorgehouden oft liet niet geraetsaem en wierde bevonden de keucken van haere Hoocheyt in haere overeenste met eenige provisie te versien :

Is geresolveert dat men de voors. keucken sal versien met twee vette calffen en schaepe twee lammeren mitsgaders eenige kieckens en andere wiltbract.

G.

25 july 1660.

Ingevolge de resolutie van den 18^e july lestleden, syn op der heeren huys gecompareert, Mathys Empssens, C. Mallans, W. Willems en G. Wouters schepenen voor Turnhout, den rentmeester Pauli, als schouteth voor Arendonck, Anthonie Jan Anthonissen, borge-meester van Poppel, Adriaen Balemans, meyer voor Ravels, H. Schuermans, schepenen voor Baerleherloch, Nicolaes Pauli en Jan Proost, resp. schouteth en schepenen voor Gierle, Wouter Van Steenhuyse en Jan Janssen, en H. Van Eeckhoven, resp. schouteth en schepenen voor Lille en Wecheltersande, Abraham Vanlaer, H. Hanegraeffs en Frans Proost, resp. schouteth, secretaris en schepenen voor Beersse en Vosselaer, Dominicus Bleyens en P. Joos Aerts, resp. stadthouder en schepenen voor Merexplas.

Alle gecooiteerde der stad en lande van Turnhout,

Aen de welke voorgehouden de propositien hier voormaels menichmael geitereert, rackende het honorair aen onse genadige Vrouwe te vereeren over haere diensten, soo van te vererygen acte van exemptie van den gouverneur Carraena, oyck tegens de excecusien van de Condeesche guarnisoenen binnen Herenthals gelegen, hebbende als andere menichvuldige diensten tot onse gestreeken hebbende, oock tegens de fransehe guarnisoenen namentlyk Theonville Diddenhoven etc.

Is mits desen vastgesteld by de voors. gecooiteerde in recompens van het voors. aen onse genadige Vrouwe voors. tegenwoordich wesende op haer hoff alhier, vereeren met een som van twelf duysent gulden, hier in gereeckent de quote van weelde daer yeder syn quote sal bybrengen in handen van Sr Jan Pauli, rentmeester van de domeynen alhier.

H.

31 july 1660.

Op t beschryven etc.

Alle gecooiteerde der stad en lande van Turnhout.

By de welke is overdragen en goet gevonden dat men op hodie ontrent ten dry uren naer noen, aen hare hoocheyt onse genadige Vrouwe alhier wesende op haer hoff sal gaen offereren, het honorair hier vorens in de leste resolutie, aen haere hoochgelimde hoocheyt toegevoecht,

Is mede overdragen dat men aen haer voors. hoocheyt noch sal offereren, bovenis het present oft honorair in de leste resolutie vastgesteld een toelast oftevier amen renschen wyn.

I.

EXTRACTEN UIT DE BURGEMEESTERS REKENING 1659-1661.

Betaelt aen den deken van de cruysoogh gilde voor de viering van den peys 11 gulden.

Item een ton bier in de herberg den Boerendans voor de gilde van St Sebastiaen van Kintschot.

Item voor de gilde van Oud-Turnhout 8 gulden.

Item 4 gulden voor 40 potten bier gegeven voor het luyden der groote klok voor het vieren van den peys.

K.

Betaelt in july 1660 9 gulden 8 stuivers voor 't luyden met de groote klok over den peys van Engeland en Vrankryk, en by het inkomen van II. II.

L.

Item betaelt aen den voors. Willem Van Alphen de somme van 56 gulden hem comende van verteerde costen op den stadthuys alhier op schepenen maelydt naer ouder gewoonte, en dat van dese jaere 1660.

Item betaelt aen Claus de Visscher de som van 5 gulden ter saecken den selven met synen sone heeft op den stadhuys op de schepenen maelydt met basse en viole, gespeelt.

M.

Aen de Keyserinne ende Coninginne in haeren souvereynen raede gordonneert in Brabant.

Verthoonen met eerbiedinghe die schepenen gesworens ende gecommiteerde gegoydens representerende het corpus der stad ende Vryheydt Turnhout datter ten jare 1711 een placeert is gecmanceert raekende het onderhouden van de sondaegen ende feestdaeghen de vergaedinghe in de herbergen het houden van de spinnningen, ende de drinckgelaegen de welke de persoonen staende te trouwen ofte

eerst getrouwt synde beloven te geven of betaelen, het tappen van de herbergiers, de ongeregheden soo van de bruyloften als van de uytvaerden, ende jonghmans gildens welck placeert is vernieuwt geworden ten jaere 1754.

Dit placeert gecmanceert synde voor het plat landt, vermeynen de verthoonders dat het selve geene plaetse en can hebben tot Turnhout, gemerekt hetselve Turnhout altyt is becleedt geweest met de qualiteyt van stad, synde als dusdaenige bekend geweest van in de derthiende eeuw ende hebbende altyt van de privilegien ende prerogatiaven aen de steden competerende gejuisseeert sonder eenighe contradictie.

Dien niet tegenstaende verstaet hunnen schouteth Jon^r Guilhelmus Anthonius De Fierlandt hetzelyen placeert tot Turnhout werckstellig te maecten, ende selfs op soodaenighe rigorouse maniere, dat daer van op geene de alderminste plaetse van het plat landt eenigh exempel en wordt gevonden hy doet syne dienaers van justitie de herbergen ende uytspanningen doorloopen ende visiteren gelyck oock de sterfhuysen in de welke hy pretendeert dat uytvaerden souden gehouden worden.

Ende alhoewel die dienaers geene de minste qualiteyt en hebben om exploiten te doen in dese materie als synde alleenelyck door de gemeynte aengesteld ende gegageert om te letten op de plantagen moeren etc. soo van de gemeynte als van de particuliere, ende om het officie te assisteren in de criminele justicie soo attribueert den schouteth eventwel aen hun aenbrengen ende relaeasen volcomen geloof, tot soo verre dat hy op die relaeasen alleen, uyt crachte van generacle executoriales door de officiers van de seven quartieren van Antwerpen op de voors. placeert verworven, de gene die door syne dienaers geannonceert worden door eenen deurwaerder doet somieren ende executeren, sonder de geannonceerde ofte gecalenseeerde in eenigen manieren te willen hooren in hunne defensie.

Het is ondertusschen seker datter, soo volgens de rechten, als volgens de bleyde incompsten van onse souvereynen princen in dese landen geene huyssoeking en visitatiën gepermitteert en syn als in geprivilegieerde cassin in de rechten ofte placeerten geexprimeert, onder welke cassin de voorhandige materie niet en wordt gevonden, synde van huyssoeking ofte visitatiën in het voors. placeert van het jaer 1711 vernieuwt ten jare 1754 geen het minste wordt gesproken, ende alwaer het saeken datter huyssoeking souden gepermitteert wesen, soo is het eventwel seker dat den schouteth daer toe de dienaers niet en soude mogen gebruyken de welke notoirlyck daer toe niet gequalificeert en syn, maer die huyssoeking souden ten uyttersten maer mogen gedaen worden door den heere schouteth selve geassisteert van twee schepenen gelyck syne voorsaeten oock noyt anders en hebben gedaen ende gelyck sulcx oock geplogen wordt

in alle steden en de andere plaetsen in materien over de welcke de huyssoeckinghe valt redenen van recours tot dit souvereyn hof.

Oodmoedelyck biddende gelieve gediect te wesen te verclaeren dat het voorschreve placcaert van het jaer 1711 vernieuwt ten jaere 1754 tot Turnhout geene plaets en heeft nochte aldaer en werckstelligh gemaect worden, emmers dat uyt crachte d'er aldaer geene huyssoeckinghen en mogen gedaen worden uytterlyek als door den heere schouteth selfs ter assistentie van twee schepenen, of wel andersints daer inne te voorsien gelyck het hof naer gelegentheynt van sacke sal vinden te behooren. D. D. etc.

(Get.) J. B. LOUYS. 1760.

N.

Gesien het advies, T Hof verclaert dat de placcaerten van den jaere 1711 ende 1754 in dese gewest binnen de stadt ende Vryheyt van Turnhout moeten plaetse grypen ende onderhouden worden, ende voorts dat den schouteth ende de dienaers van justitie behooren te hebben den vryen ingaenck in de herbergen, tavernen ende genever huysen om aldaer te herkennen ende calengieren de persoonen de welcke souden mogen blyven drincken op tyden wanneer het selve by de voorschreve placcaerten verboden is; ordonnerende aen alle de gene die het aengaen magh hun hier naer te reguleren, sullende copye deser apostille aen den voorschreven schouteth overgesonden worden voor syne directie actum 20 juny 1760 geparapheert Robt en onderteekend J. M. Misson.